



# VERSLAG

CRB 2019-1891

De conjunctuur in de papier- en grafische sector  
najaar 2019

CCE  
Conseil Central de l'Economie  
Centrale Raad voor het Bedrijfsleven  
CRB







**Verslag over de conjunctuur  
in de papier- en grafische sector  
najaar 2019**

**Aanspreekpunten:**  
**Lieselot Smet**  
**[lieselot.smet@ccecrb.fgov.be](mailto:lieselot.smet@ccecrb.fgov.be)**  
**Emmanuel Karel de Bethune**  
**[embe@ccecrb.fgov.be](mailto:embe@ccecrb.fgov.be)**

## Inhoudsopgave

<b>1</b>	<b>Conjunctuuranalyse</b> .....	<b>4</b>
1.1	Macro economische context.....	4
1.2	Internationale, Europese en Belgische context van de papier- en grafische sector.....	9
1.2.1	De papierindustrie.....	9
1.2.2	De grafische sector.....	10
<b>2</b>	<b>Gedetailleerde becijferde analyse van de conjunctuur in de papier- en grafische sector, in België</b> .....	<b>12</b>
2.1	Ontwikkeling van de pulp- en papierprijzen.....	12
2.1.1	Pulpprijzen (Europa).....	12
2.1.2	Oud papier.....	14
2.1.3	Papierprijzen (Duitsland).....	15
2.1.4	Papierprijzen (België).....	19
2.2	Conjunctuurbarometer van de Nationale Bank van België.....	20
2.2.1	Papier en kartonnijverheid.....	20
2.2.2	Grafische nijverheid.....	20
2.3	Omzet.....	21
2.4	Productie en investeringen.....	23
2.5	Buitenlandse handel.....	27
2.6	Werkgelegenheid.....	30
2.6.1	Inleiding.....	30
2.6.2	Werknemersgegevens.....	30
2.6.3	Ontwikkeling van de ontslagen in relatie tot de tijdelijke werkloosheid.....	32
2.6.4	Faillissementsgegevens.....	34
<b>3</b>	<b>Conclusie</b> .....	<b>37</b>
3.1	Twee waardeketens.....	37
3.2	Pulp.....	37
3.3	Papier.....	38
3.4	Grafische sector.....	39
3.5	Werkgelegenheid.....	39
3.6	Algemeen.....	40
<b>4</b>	<b>Bibliografie</b> .....	<b>42</b>

## Lijst grafieken

Grafiek 1-1: Economische vertrouwensindex in de Europese Unie en in België (tot 08/2019) .....	7
Grafiek 1-2: Groeipercentage van het Belgische bbp .....	9
Grafiek 2-1: Ontwikkeling pulpprijzen (in \$/ton).....	13
Grafiek 2-2: Ontwikkeling pulpprijzen (in €/ton).....	13
Grafiek 2-3: Prijsontwikkeling van oud papier in de buurlanden en het gemiddelde (gemengd, franco fabriek) - herziene formule.....	15
Grafiek 2-4: Ontwikkeling van de prijsindexcijfers voor papier .....	19
Grafiek 2-5: Bezettingsgraad van de productiecapaciteit (in %) .....	25
Grafiek 2-6: Bezettingsgraad productiecapaciteit in relatie tot het investeringsniveau van de grafische sector (NACE 18+58) .....	26
Grafiek 2-7: Evolutie tijdelijke werkloosheid en aantal ontslagen in de papierindustrie .....	33
Grafiek 2-8: Evolutie tijdelijke werkloosheid en aantal ontslagen in de grafische sector .....	34

## Lijst tabellen

Tabel 1-1: Groeipercentages van het bbp en herzieningen (projectie lente 2019).....	5
Tabel 1-2: Groeipercentages van het bbp en herzieningen (interimrapport zomer 2019) .....	5
Tabel 1-3: Groeipercentage van het bbp (projectie lente 2019) .....	7
Tabel 2-1: Ontwikkeling van de bruto-omzet - miljoenen euro's .....	22
Tabel 2-2: Pulp- en papierproductie in België (in tonnen) - jaarlijkse cijfers.....	24
Tabel 2-3: Ontwikkeling van de bruto-investeringen op basis van de maandelijkse en driemaandelijke btw-aangiften – miljoenen euro's .....	26
Tabel 2-4: Ontwikkeling van de buitenlandse handel in de waarde van enkele papierproducten - in miljoenen euro's .....	28
Tabel 2-5: Ontwikkeling van de buitenlandse handel in waarde van enkele grafische producten - in miljoenen euro's .....	29
Tabel 2-6: Uitsplitsing van de werknemers naar sector, statuut en bedrijfstak .....	31
Tabel 2-7: Ontwikkeling van het aantal werknemers naar paritair comité, statuut en geslacht .....	31
Tabel 2-8: Aantal faillissementen in de papier- en grafische sector (2017 en 2018) .....	35
Tabel 2-9: Aantal faillissementen in de papier- en grafische sector (eerste 6 maanden van 2018 en 2019).....	36

## Lijst figuren

Figuur 2-1: Conjunctuurbarometer van de Nationale Bank van België.....	21
--	----

# 1 Conjunctuuranalyse

## 1.1 Macro economische context

Voor de conjunctuurvooruitzichten van de papier- en grafische sector wordt gebruik gemaakt van de prognoses van grote internationale instellingen. Sinds geruime tijd werd hiervoor in hoofdzaak beroep gedaan op de “forecasts” van de Europese Commissie.

De Europese Commissie heeft er begin 2018 op gewezen dat zij de frequentie van haar publicaties zou wijzigen naar twee gedetailleerde prognoses in mei en november van het jaar en twee interimprognoses in februari en in juli (beperkt tot een update inzake groei en inflatie). De EC stelt dat deze terugkeer naar de publicatieaanpak die werd gebruikt tot 2012 verantwoord wordt door de vaststelling dat “de bladzijde van de economische crisis omgedraaid is en dat de financiële crisis tot een einde is gekomen”<sup>1</sup>.

In dit rapport zal gebruik worden gemaakt van de laatste gedetailleerde forecast (mei 2019) i.v.m. de groei van de wereldeconomie, van de grote economische blokken en van de buurlanden. Waar mogelijk wordt deze verder aangevuld door de interim forecast van juli 2019 en door de prognoses van andere instellingen.

De economische vooruitzichten van mei 2019 voor de jaren 2018 t.e.m. 2020 wijzen in de meeste gevallen op een terugval van de groei prognoses in 2018 en 2019 voor de grote economische blokken in vergelijking met de herfstprognose 2018. Het gaat in de meeste gevallen over beperkte herzieningen (-0,1% à -0,3%) behalve voor de herziene groei van de Eurozone en de EU in 2019 (resp. - 0,7% en -0,5%).

De prognoses van het Internationaal Monetair Fonds (april 2019)<sup>2</sup> en van de OESO (mei 2019)<sup>3</sup> sluiten hierbij nauw aan, met uitzondering van de gunstigere groeivoorspellingen van de OESO voor de VSA voor 2019 en 2020. Ook de middellange termijnvooruitzichten van het FPB (juli 2019) benaderen de prognoses van de EC zeer dicht.

De groei van de wereldeconomie klokt in 2018 en 2019 af op resp. 3,6% en 3,2%. De vertraging in de globale economische activiteit komt vooral tot uiting naar het eind van 2018 en begin 2019 toe. De achteruitgang concentreert zich vnl. in de Eurozone, China en delen van Azië. In 2018 is de groeivertraging te wijten aan een lagere wereldproductie en tanende investeringen versterkt door aanhoudende internationale handelsspanningen. De afbouw van de Chinese import in het laatste kwartaal van dat jaar heeft een niet te verwaarlozen rol gespeeld in de afzwakking van de wereldhandel. Als gevolg van o.a. de naar verwachting sterke afbouw van de import van niet-EU-landen zou de economische activiteit verder afnemen in 2019 en in dit jaar tevens zijn dieptepunt bereiken. Dit zal zich evenwel gedeeltelijk herstellen in 2020. In dit jaar zou de Wereldeconomie ook opnieuw aantrekken tot 3,5% aangedreven door een aantal opkomende economieën, zoals Argentinië, Brazilië en Turkije. De Chinese economie zou ook een aanzienlijke prikkel krijgen via het monetair en fiscaal beleid wat zou bijdragen aan de verdere terugdringing van de groeivertraging.

---

<sup>1</sup> Persconferentie van Pierre Moscovici, Lid van de EC, Winter 2018 Interim Economic Forecast

<sup>2</sup> <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2019/03/28/world-economic-outlook-april-2019>

<sup>3</sup> [https://read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook-volume-2019-issue-1\\_b2e897b0-en#page14](https://read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook-volume-2019-issue-1_b2e897b0-en#page14)

De EC voorspelt ook dat de dreiging van de VSA inzake een verdere verhoging van de importtarieven voor Chinese producten zal verdwijnen, maar de onzekerheid over dit beleid blijft bestaan.

Op het moment van dit schrijven brengt de Oeso in zijn interim economic outlook dd. 19 september 2019 evenwel een ander verhaal. Een verklaring voor de neerwaarts bijgestelde groeiprognoze voor o.a. de Wereldeconomie naar 2,9% in 2019 en 3% in 2020 zou moeten worden gezocht in het handelsconflict tussen de VSA en China. De handelsoorlog oefent steeds grotere druk uit op het economisch vertrouwen en bijgevolg de investeringen<sup>4</sup>.

Van alle grote "Westerse" economieën blijven de Verenigde Staten de hoogste prestaties neerzetten tijdens de periode waarop de prognose betrekking heeft. De vooruitzichten voorspellen een groei van het bbp van 2,9% in 2018, terugvallend naar 2,4% in 2019. De OESO dicht de VSA voor 2019 en 2020 zelfs een hogere economische groei toe, resp. 2,8% in 2019 en 2,3% in 2020. De Amerikaanse bbp-groei zou dit jaar volgens de OESO aldus nog vrij goed standhouden, maar door het uitdoven van het expansief begrotingsbeleid afnemen. Daarenboven zullen zwakkere mondiale vooruitzichten, alsook handels- en politieke onzekerheden, wegen op de economische activiteit. De onzekerheid over het handelsbeleid en de gevolgen van handelsmaatregelen uit het verleden, in combinatie met de huidige zwakke wereldwijde vraag, temperen de export en investeringen.

**Tabel 1-1: Groeipercentages van het bbp en herzieningen (projectie lente 2019)**

	2018	2019	2020		2018	2019	2020
<b>Eurozone</b>	1,9%	1,2%	1,5%	<b>Eurozone</b>	↓	↓↓	↓
<b>EU 28</b>	2,0%	1,4%	1,6%	<b>EU 28</b>	↓	↓↓	↓
<b>VSA</b>	2,9%	2,4%	1,9%	<b>VSA</b>	=	↓	=
<b>Japan</b>	0,8%	0,8%	0,6%	<b>Japan</b>	↓	↓	↑
<b>China</b>	6,6%	6,2%	6,0%	<b>China</b>	=	=	↑
<b>Wereld</b>	3,6%	3,2%	3,5%	<b>Wereld</b>	↓	↓	=

Bron: Spring forecast 2019 EC and Autumn forecast 2018

### ***Verschillende elementen verklaren de evolutie in eurozone en EU***

De neerwaarts herziene prognoses in de EC-forecast van mei 2019 (lente) blijven, met uitzondering van de groeiprognoze voor de Eurozone in 2020, ongewijzigd in juli 2019 (zomerprognose).

**Tabel 1-2: Groeipercentages van het bbp en herzieningen (interimrapport zomer 2019)**

	2018	2019	2020		2018	2019	2020
<b>Eurozone</b>	1,9%	1,2%	1,4%	<b>Eurozone</b>	=	=	↓
<b>EU 28</b>	2,0%	1,4%	1,6%	<b>EU 28</b>	=	=	=

Bron: EC summer interim forecast 2019 and spring forecast 2019

<sup>4</sup> <http://www.oecd.org/economy/oecd-sees-rising-trade-tensions-and-policy-uncertainty-further-weakening-global-growth.htm>

In vergelijking met de herfstprognose in 2018 werden de groeivoorspellingen voor de EU en de Eurozone voor 2019 evenwel stevig neerwaarts bijgesteld. Terwijl verschillende factoren (lagere verkoopverwachtingen, achteruitgang in productie en handel, lagere investeringen...) hier aan de basis liggen, wordt de groei in 2019 in de eerste plaats omlaag getrokken door de lage verwachte groei van amper 0,1% in Italië en de opmerkelijke groeivertraging in Duitsland (0,5% in 2019). De tijdelijke forse daling van de Duitse autoproductie en – consumptie in de tweede helft van 2018 zet een rem op de economische groei en laat zich ook nog voelen in 2019.

De gespannen internationale context en de dreigende handelsoorlogen zijn hier niet vreemd aan. Ook de Brexit-perikelen vormen een domper op de economische activiteit. In 2018 kijkt de Eurozone aan tegen een beduidend lagere exportgroei zowel in landen binnen als buiten de Eurozone (o.a. lagere vraag vanuit China). Er wordt verwacht dat de export ook in 2019 nog zwak blijft voordat het in 2020 zou aantrekken. In vergelijking met de VSA is de eurozone daarenboven veel afhankelijker van uitvoer en aldus van de internationale context.

De economische groei in de Eurozone zal naar verwachting gematigd blijven vanwege de zwakke buitenlandse vraag en het lage ondernemersvertrouwen, dat op de bedrijfsinvesteringen drukt. Een matige impuls voor de economische activiteit wordt ingegeven door de private consumptie, geruggensteund door een robuuste arbeidsmarkt. Verwacht wordt dat de particuliere consumptie in de Eurozone geleidelijk zal aantrekken als gevolg van een aanhoudende, zij het langzamere, jobcreatie en loonverhoging. Het zou ook kunnen profiteren van expansieve fiscale maatregelen in een aantal lidstaten. Bovendien wordt verwacht dat de koopkracht van de gezinnen toeneemt door een matiging van de inflatie naarmate het effect van de hogere energieprijzen van vorig jaar afneemt.

Naar verwachting zullen de investeringen in de eurozone blijven groeien, maar aan een trager jaarlijks tempo, aangezien de hoge onzekerheidsgraad over de wereldwijde vooruitzichten en het handelsbeleid de impuls voor investeringen in apparatuur zullen verzwakken i.h.b. in op exportgerichte sectoren en EU-lidstaten.

Gezien de recente verzwakking van de economische activiteit in de Eurozone blijft de kerninflatie gematigd met 1,4% in 2019 en 2020. Een licht expansief begrotingsbeleid ligt binnen de verwachtingen en de normalisatie van het monetair beleid wordt uitgesteld totdat de economie op koers is om de inflatiedoelstelling te bereiken.

Naar 2020 toe verwacht de Europese Commissie dat de Duitse economische groei en ook die van de Eurozone opnieuw aantrekt tot 1,5%. Gemiddeld blijft de economische groei in de Eurozone evenwel laag.

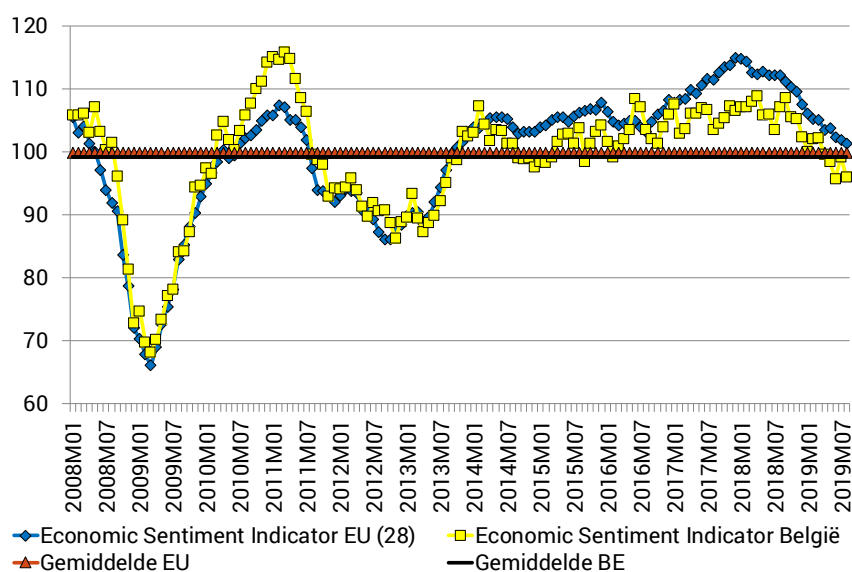
De EC zag de situatie van de openbare financiën in 2018 in de lidstaten verbeteren. Naar 2019 toe verwacht de EC evenwel dat het overheidstekort, als gevolg van de langzamere groei en enkele expansieve fiscale maatregelen, zal stijgen waarna het in 2020 onveranderd blijft. Ook het structureel overheidstekort zou in 2019 en 2020 licht stijgen. Uitgedrukt t.o.v. het bbp zou de schuldgraad van de Eurozone in 2019 terugvallen op 85,8% en verder afnemen tot 84,3% in 2020.

### ***Het economische vertrouwen in België en in Europa***

Uit de door de EC verrichte enquêtes blijkt dat het economische vertrouwen (economische vertrouwensindex) zowel in de EU als in België vanaf 2018 afneemt. De vertrouwensindex voor België situeert zich op een lager niveau dan de Europese en is zelfs weggezakt tot onder het langetermijngemiddelde. De waarde van de vertrouwensindex voor de EU bevindt zich voorlopig nog net boven het lange termijn gemiddelde.



Grafiek 1-1: Economische vertrouwensindex in de Europese Unie en in België (tot 08/2019)



Bron: Eurostat

### België en de buurlanden

De groeivoorzichten van de Europese Commissie voor de eurozone, voor België en de buurlanden werden voor de volledige periode 2018-2020 naar beneden herzien. Het gaat vnl. om zeer beperkte aanpassingen (0,1% tot 0,3%), met uitzondering van de bijgestelde prognoses voor 2019 van de Eurozone, Duitsland en Nederland. Voor België blijft de neerwaartse bijstelling van de groeiprognose voor de volledige tijdshorizon beperkt.

De vooruitzichten van de andere instellingen (OESO, IMF, NBB en FPB voor België) wijken slechts in beperkte mate hiervan af (beperkt tot +/- 0,2%). Volgens de meest recente vooruitzichten, de middellange termijnvooruitzichten van het Federaal Planbureau (FPB) (juli 2019), zal België met 1,3% in 2019 en 2020 een iets hogere economische groei kennen dan voorspeld door de Europese Commissie.

Tabel 1-3: Groeipercentage van het bbp (projectie lente 2019)

	2018	2019	2020		2018	2019	2020
<b>Eurozone</b>	1,9%	1,2%	1,5%	<b>Eurozone</b>	↓	↓↓	↓
<b>België</b>	1,4%	1,2%	1,2%	<b>België</b>	↓	↓	↓
<b>Duitsland</b>	1,4%	0,5%	1,5%	<b>Duitsland</b>	↓	↓↓	↓
<b>Frankrijk</b>	1,6%	1,3%	1,5%	<b>Frankrijk</b>	↓	↓	↓
<b>Nederland</b>	2,7%	1,6%	1,6%	<b>Nederland</b>	↓	↓↓	↓

Bron: European Economic Forecast autumn 2018 &amp; spring 2019

In België zou de economische groei in 2019 en 2020 vertragen omdat een verzwakking van de wereldhandel en tanende investeringen de stijging van de binnenlandse vraag meer dan compenseren. De stijging van de binnenlandse vraag komt voort uit de toegenomen gezinsconsumptie geruggensteund door een gezonde arbeidsmarkt. De EC voorspelt dat de werkloosheid in België in 2020 zal dalen tot bijna 5%. Te midden van een lager ondernemersvertrouwen zullen de bedrijfsinvesteringen evenwel afnemen, ondanks een hoge bezettingsgraad. Ook de overheidsinvesteringen zouden worden teruggeschroefd. Er zal dus globaal genomen in België beduidend minder worden geïnvesteerd.

De verwachte vertraging van de wereldhandel weegt op een kleine open economie als België, terwijl de invoer door de sterkere binnenlandse vraag net zou aantrekken. Neerwaartse risico's moeten vnl. extern worden gezocht. De groeivertraging bij de belangrijkste handelspartners zal in deze context een temperend effect hebben op de economische groei in België.

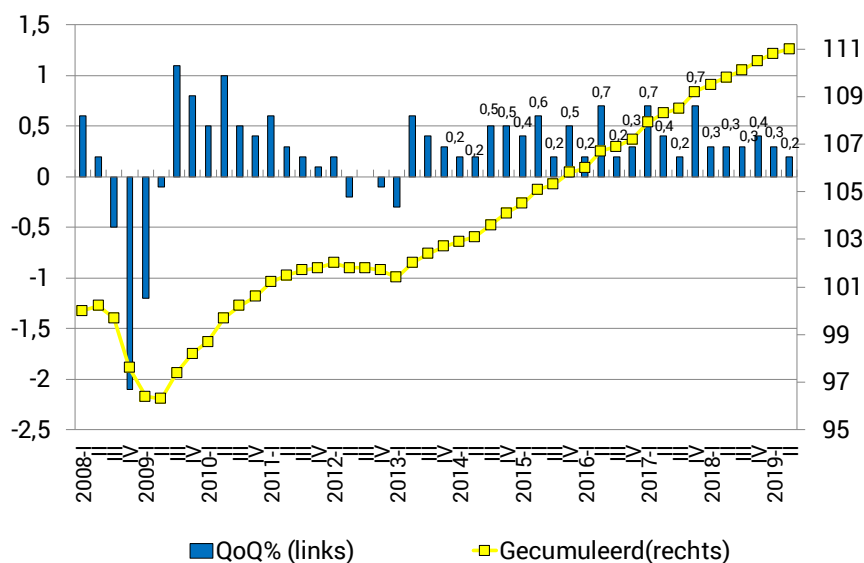
De groeiprestaties van Duitsland in 2018 en 2019 worden naar beneden herzien vergeleken met de prognose in de herfst van 2018. Na een sterke groeivertraging in de tweede helft van 2018 en begin 2019 zou de economische groei zich geleidelijk aan herstellen dankzij de veerkrachtige binnenlandse vraag, de verdwijning van tijdelijke problemen in de productie en de verbetering van de buitenlandse vraag. De werkgelegenheid en de loongroei zullen de private consumptie blijven ondersteunen. Het overschot op de lopende rekening blijft hoog, hoewel het een dalende tendens vertoont. De begrotingskoers zal naar verwachting gematigd expansief zijn gedurende de voorspelde tijdshorizon.

Na een robuuste economische groei voor Nederland van 2,7% in 2018 valt de groei in de daaropvolgende periode terug tot zijn potentiële snelheid. De EC voorspelt dat een zwakker economisch sentiment en een matige werkgelegenheidsgroei zal leiden tot een zwakkere stijging van de gezinsconsumptie. Een groeivertraging bij de belangrijkste handelspartners zal een negatieve impact hebben op de export en de investeringen en bijgevolg een negatieve impact hebben op de groei in Nederland.

De economische activiteit in Frankrijk zou in 2019 en 2020 afkoelen in vergelijking met 2018. Dit zou het gevolg zijn van een krimpende bijdrage van de netto-uitvoer aan de bbp-groei. De binnenlandse vraag daarentegen zou na 2018 geleidelijk aan kracht winnen en de bbp-groei in 2019-2020 ondersteunen.

### ***De Belgische groei***

Uit de onderstaande grafiek blijkt dat de groei van het Belgisch reëel bbp, die vanaf het tweede kwartaal van 2013 op gang kwam, met schommelingen tijdens de daaropvolgende kwartalen tot vandaag positief bleef. De gele curve toont de ontwikkeling van het bbp (basis=100, met het eerste kwartaal van 2008 als referentie (=100)). Op het einde van het tweede kwartaal van 2019 ligt het bbp 11% hoger dan het maximumniveau van net voor de crisis, dat in het tweede kwartaal van 2008 werd bereikt.

**Grafiek 1-2: Groeipercentage van het Belgische bbp**

Bron: Nationale Bank van België (INR)

## 1.2 Internationale, Europese en Belgische context van de papier- en grafische sector

De neerwaarts bijgestelde lentevoorspellingen van de EC voor de eurozone, België en de buurlanden en het laag economisch vertrouwen zouden de economische activiteiten van de Belgische papier- en grafische bedrijven negatief kunnen beïnvloeden, in het bijzonder voor de conjunctuurgevoelige segmenten zoals het (reclame)drukwerk.

In 2019 zal de economische groei in België vooral worden gedragen door de versterking van de binnenlandse vraag en minder worden gedragen door de uitvoer. De groeivertraging in de buurlanden, alsook de belangrijkste handelspartners voor België, speelt niet in de kaart van de exporteurs van papier- en grafische producten.

Daarenboven kampt de papier- en grafische sector met structurele problemen wat een extra dimensie geeft aan de complexiteit van de problematiek waarmee de sector wordt geconfronteerd.

### 1.2.1 De papierindustrie

#### *Op Europees niveau*

De Europese markt voor verpakkingspapier heeft lang kunnen profiteren van een aantrekkende vraag, o.a. als gevolg van het succes van e-commerce. Anticiperend op toekomstige vraagverhogingen zijn papierproducenten alsmear meer van deze papiervariant gaan produceren. Sommigen onder hen bouwen hun papiermolens om in functie van de productie van verpakkingspapier- en karton. Zo is er het recent voorbeeld van Stora Enso die zijn papiermolen in Finland plant om te bouwen om zo over te schakelen van de productie van houtvrij gestreken papier naar verpakkingspapier- en karton<sup>5</sup>. Deze trend doet het aanbod aan verpakkingspapier- en karton sterk toenemen. Eind 2018 is op die manier een overaanbod beginnen ontstaan dat wordt versterkt door een zwakkere vraag.

<sup>5</sup> <https://www.storaenso.com/en/newsroom/regulatory-and-investor-releases/2019/5/stora-enso-will-convert-the-oulu-paper-mill-into-a-packaging-board-mill>

De markt voor grafisch papier werd reeds gekenmerkt door een structureel overaanbod dat nog werd versterkt door de opkomst van digitale alternatieven aangeboden door machtige internationale platformen. Als reactie op de terugvallende vraag hebben papierproducenten de laatste jaren stelselmatig hun productiecapaciteit afgebouwd of gesloten. Al gevolg van deze aanbodverstrakking bleef de prijs voor grafisch papier op peil en konden producenten hun duurdere input zelfs doorrekenen aan de klant. De aanhoudende prijsstijgingen beginnen evenwel zwaar door te wegen voor de Europese print- en uitgeversector die zich reeds in moeilijk vaarwater bevindt. Als reactie op deze prijsstijgingen begint de vraag zich daarom in de eerste helft van 2019 geleidelijk terug te trekken.

### ***Op Belgisch niveau***

De groeivertraging in België voor 2019 en 2020 zou de negatieve effecten van de digitale disruptie voor de papier- en grafische sector kunnen verergeren, in het bijzonder voor de conjunctuurgevoelige segmenten. Een lager ondernemersvertrouwen, in zowel de verwerkende nijverheid als de dienstverlening aan bedrijven, trekt de bedrijfsinvesteringen naar beneden. De pessimistischere groei- en exportvooruitzichten zijn hier niet vreemd aan. De gezonde arbeidsmarktsituatie en aantrekkelijke binnenlandse vraag zouden daarentegen een positieve impuls kunnen geven aan de economische groei.

De conjunctuurverbetering van de Belgische papier- en kartonnijverheid sinds midden 2016 kent in de loop van de eerste helft van 2018 een abrupt einde. Dit is het resultaat van een conjunctuurachteruitgang in zowel de papier en kartonfabricage als -verwerkende sector.

De resultaten van de conjunctuurenquête van de NBB van juli 2019 zijn zeer pessimistisch. Zowel de binnenlandse en buitenlandse vraag lopen terug wat de vraag-, werkgelegenheids- en verkoopprijsvooruitzichten doet verslechteren. Naar augustus toe zorgt een versterkte binnenlandse vraag naar papier- en karton evenwel voor een verhoogd productietempo, een verbeterd orderboekje en licht verbeterde werkgelegenheidsvooruitzichten. De buitenlandse vraag naar papier- en karton blijft evenwel zwak wat de vraag en verkoopprijsvooruitzichten naar beneden trekt.

### ***Samenvattend***

De markt voor verpakkingspapier- en karton wordt op heden gekenmerkt door een tanende vraag en een overaanbod. Dit overaanbod is o.a. het gevolg van productieverhogingen anticiperend op de toekomstige vraag met overcapaciteit tot gevolg. De markt voor het grafisch papier krimpt en blijft met problemen kampen om een voldoende grote vraag aan te trekken in het licht van de groeiende digitalisering. De afnemers van grafisch papier hebben het, gezien hun krappe winstmarges, steeds moeilijker om prijsstijgingen te verteren.

## **1.2.2 De grafische sector**

### ***Op Europees niveau***

De groeivertraging in de eurozone, in België en zijn buurlanden versterkt het structureel probleem van overcapaciteit op de grafische markt.

De digitalisering heeft de wereld van de grafische bedrijven op zijn kop gezet. Volgens experts is het evenwel noodzakelijk dat we de trends en alle disruptieve ontwikkelingen omarmen. Daarbij is het belangrijk dat print een relevante functie vervult naast de andere communicatiekanalen. Ander en krachtig drukwerk dat de aandacht weet te trekken zou een belangrijke rol kunnen spelen in de toekomst.

Met de doorbraak van e-commerce zal de vraag naar brochures op maat, kleinere oplages met hogere productiemaatstaven, gedrukte publicaties met een link naar online toepassingen... toenemen. Daarnaast zal de bedrukking op verpakkingen een belangrijk marketinginstrument worden.

Het toekomstbeeld van de drukker is er één van een full-servicedienstverlening en dus een mix van digitale communicatie, drukwerk met een toegevoegde waarde, dataverwerking en logistiek. Daarbij is het van belang voor de drukker om naar de behoeften van zijn klanten te peilen en zijn aanbod hierop aan te passen. Dit kan impliceren dat hij samenwerkingsverbanden zal moeten aangaan met partners die expertise en ervaring hebben die hem ontbreken, bijvoorbeeld op het vlak van IT.

Voor wie kiest om zijn traditionele activiteiten ongewijzigd te blijven verderzetten, rest de enige optie zo goedkoop mogelijk drukwerkdiensten aan te bieden. Het nadeel van deze keuze is dat in dit domein zwaar op prijzen wordt geconcurrereerd wat de marges van deze drukkerijen flinterdun maakt. Daarom is het interessanter voor drukkerijen om zich te focussen op diensten die voor prijsvechters een moeilijk haalbare kaart zijn: persoonlijke service, korte levertijden, ...

### ***Op Belgisch niveau***

Terwijl de grafische sector in de eerste helft van 2018 wordt geconfronteerd met een conjunctuurval, kent de tweede jaarhelft een quasi even sterk herstel. Traditioneel krijgt de grafische sector in de tweede jaarhelft meer vraag naar drukwerk met het oog op de voorbereiding van nieuwe collecties en catalogi. 2018 was daarenboven een uitzonderlijk jaar gegeven de gemeenteraadsverkiezingen die op 14 oktober hebben plaatsgevonden. Dit heeft de binnenlandse vraag naar verkiezingsdrukwerk verhoogd. Ook in de eerste helft van 2019 zorgen de verkiezingen van 26 mei 2019 voor een positieve prikkel, maar een conjunctuurverbetering zit er in 2019 voorlopig niet in. De meeste indicatoren van de conjunctuurenquêtes van de NBB van juli en augustus 2019 wijzen ook de negatieve richting uit. Augustus schuift beduidend pessimistische vraag- en prijsvooruitzichten naar voor. Het is af te wachten wat de tweede jaarhelft zal brengen.

De hevige concurrentiedruk als gevolg van de digitalisering laat zich sterk voelen in de grafische sector. Uitgeverijen moeten concurreren met machtige internationale platformen die online gratis nieuws aanbieden en een groot deel van de advertentie-inkomsten naar zich toe trekken. Deze platformen hebben ook een grote onderhandelingskracht met als gevolg dat onderhandelingen tussen de uitgeverijen en deze online platformen meestal in het voordeel van deze laatste eindigen. Drukkerijen zien de vraag naar gedrukte media afnemen, de oplages kleiner worden en de leveringstermijn alsmaar verkorten. Dit werkt de structurele overcapaciteit in de Belgische grafische sector verder in de hand.

### ***Samenvattend***

De economische instabiliteit in de grafische sector blijkt uit het grillig verloop van de conjunctuurcurve van de Belgische grafische sector. Er blijft een structureel overaanbod op de markt van grafische producten bestaan en de concurrentiedruk vanwege grote digitale spelers zorgt voor een uiterst moeilijk economisch klimaat. Grafische bedrijven zullen zichzelf opnieuw moeten trachten heruit te vinden om een structureel herstel te kunnen realiseren. Daarbij zal het erop aankomen om het drukwerk opnieuw op de kaart te zetten naast de andere communicatiekanalen en daarnaast ook de digitale kaart te trekken.

## **2 Gedetailleerde becijferde analyse van de conjunctuur in de papier- en grafische sector, in België**

### **2.1 Ontwikkeling van de pulp- en papierprijzen**

#### **2.1.1 Pulprijzen (Europa)**

Inzicht in het prijsverloop van het papier noopt een correcte kennis van de prijsontwikkelingen van de pulp als de voornaamste grondstof voor de productie van papier. Onderstaande grafieken geven ons een beeld van het gemiddeld prijsverloop van twee belangrijke pulpsoorten op de Europese markt. De NBSK of Northern Bleached Softwood Kraft pulp bestaat uit houtpulp met lange vezels wat een hoge weerbaarheid aan het papier geeft. De Eucalyptus pulp is met zijn korte vezels de traditioneel goedkopere pulpvariant van de twee pulpsoorten.

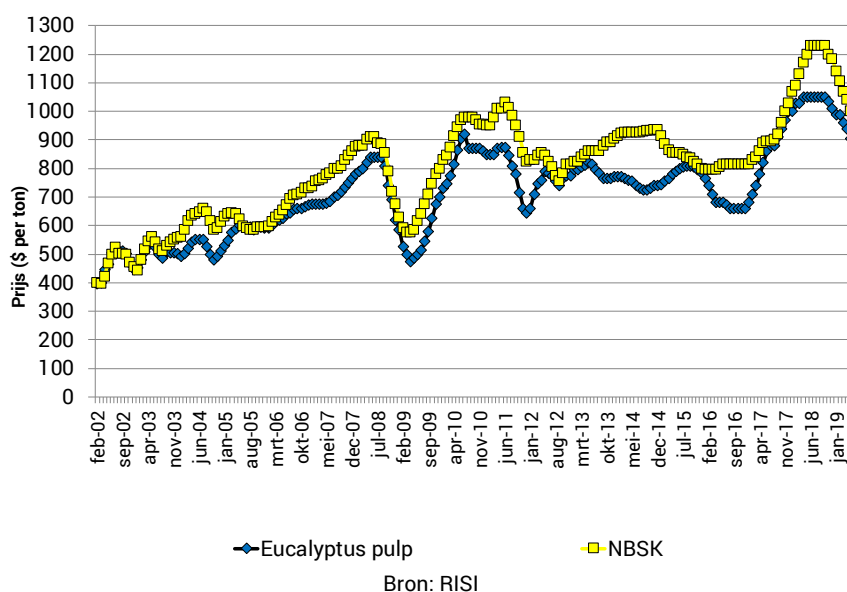
Na observatie van de prijsontwikkelingen van beide pulpsoorten, stellen we vast dat ze in de periode 2002 tot en met het eerste kwartaal van 2013 een soortgelijk verloop kennen. In het eerste kwartaal van 2013 is de prijs van de traditioneel duurdere NBSK-pulp zodanig afgenomen dat er slechts een gering prijsverschil kan worden waargenomen met de eucalyptus pulp. Hiermee verdween ook de impuls om de NBSK-pulp te vervangen door de gewoonlijk goedkopere eucalyptus variant. Deze vraagverschuiving binnen de pulpmarkt kan een verklaring vormen voor de prijsdaling van de eucalyptus pulp en de prijstoename van de NBSK-pulp in de daaropvolgende periode. Tussen midden 2013 en midden 2014 volgde het prijsverloop van beide pulpsoorten dus ook een verschillende trend. Midden 2014 was het prijsverschil tussen beide pulpvarianten groot genoeg (circa 160 euro per ton) om de vraag naar eucalyptus pulp opnieuw aan te wakkeren. Onder invloed van deze vraagverschuiving op de markt van papierpulp zien we geleidelijk aan de prijzen van de beide pulpsoorten opnieuw naar elkaar toe convergeren. In december 2015 bedraagt het prijsverschil tussen beide pulpsoorten nog amper 14 euro per ton. Opnieuw leidt het geringe prijsverschil tot een substitutie van de eucalyptus pulp door de NBSK-variant.

Dit stuwt de prijs van de NBSK-pulp naar omhoog terwijl de eucalyptus pulp goedkoper wordt. Het kantelpunt wordt een jaar later bereikt in december 2016 wanneer het prijsverschil 147 euro per ton bedraagt. Op dat moment komt de incentive terug om meer eucalyptus pulp te kopen, terwijl ook de vraag naar de NBSK-variant sterk blijft. De prijzen voor beide pulpsoorten kennen sinds dan een sterke toename gevoed door een solide vraag. In de eerste helft van 2018 duwt een krapte op de aanbodmarkt van de NBSK-pulp de prijs significant hoger dan de prijs voor eucalyptus pulp. Beiden bereiken in oktober 2018 een piek waarna een sterke daling wordt ingezet. Dit prijseffect resulteert uit een zwakkere vraag dat nog wordt versterkt door een ruimer pulpaanbod<sup>6</sup>.

---

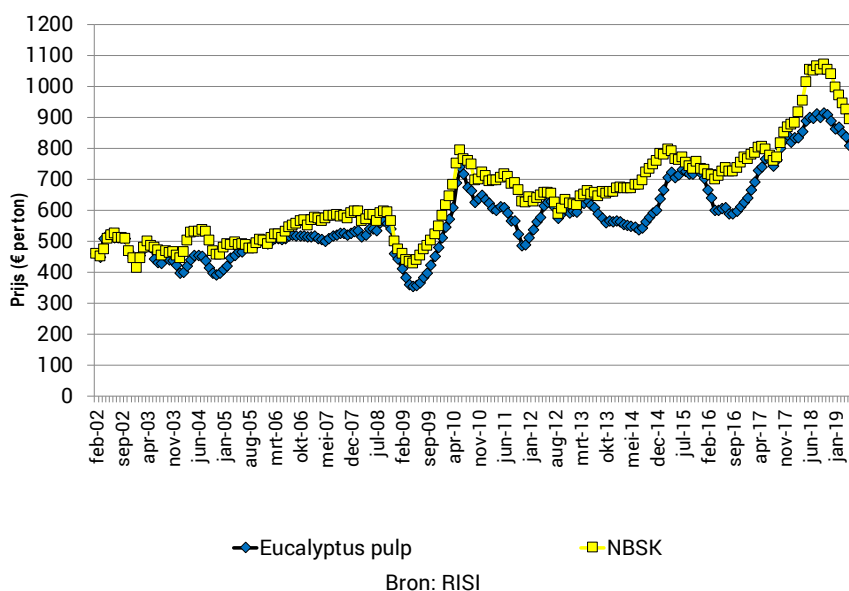
<sup>6</sup> RISI, PPI Europe juli en oktober 2018, juli 2019

Grafiek 2-1: Ontwikkeling pulpprijzen (in \$/ton)



In de loop van 2016 kent de euro ten opzichte van de dollar een waardeafname met als gevolg dat de prijsafname van de eucalyptus pulp zich sterker doorzet in euro dan in dollar. In 2017 wordt dit effect getemperd door de waardeverbetering van de euro. Voor beide pulpsoorten vertaalt dit zich in een sterkere prijstoeename in dollar dan in euro. Het omgekeerde doet zich voor in 2018 waar het prijseffect zich sterker uit in euro. Dit is te verklaren door de waardevermindering van de euro tgv. de dollar in diezelfde periode. Tijdens de eerste 5 maanden van 2019 neemt de gemiddelde prijs van beide pulpsoorten af, op het eind van deze periode bedraagt het verschil tussen beide prijzen 95 dollar of 86 euro per ton.

Grafiek 2-2: Ontwikkeling pulpprijzen (in €/ton)



## 2.1.2 Oud papier

Naast verse pulp wordt ook gerecycleerde pulp op basis van oud papier aangewend voor de productie van papier. De prijsontwikkeling van oud papier in de buurlanden is richtinggevend voor de Belgische prijzen en daarom bekijken we dit in Grafiek 2.3.

De prijzen zijn een lange tijd vrij stabiel geweest (periode 2013-2014). Na deze periode begonnen de prijzen in de daaropvolgende jaren en in de eerste helft van 2017 geleidelijk aan te stijgen. De sterke waardeafname van de euro ten opzichte van de dollar in 2014 en begin 2015 en het behoud van deze lagere euro/dollar koers in de loop van 2015-2016 heeft vermoedelijk in de kaart van de Europese exporteurs van oud papier gespeeld. Ook de export naar China nam sinds december 2014 sterk toe, maar dit was voornamelijk het gevolg van een herbevoorradingsgolf door de Chinese ondernemingen<sup>7</sup>. September 2017 vormde echter een keerpunt in deze opwaartse trend. De prijzen van alle buurlanden namen een stevige duik en het is pas sinds april 2018 dat er zich een kentering aftekent, maar deze is slechts tijdelijk. De prijzen gaan vanaf 2019 opnieuw in dalend lijn. Een belangrijke oorzaak van deze sterke prijsdaling van oud papier is het verstrengd importbeleid van China inzake papierafval. China besliste dat de vervuilingsgraad van papierafval nog slechts 0,5% mag bedragen, terwijl de Europese norm 1,5% bedraagt. Als de vervuilingsgraad van het oud papier en karton in Europa en in België hier niet aan voldoet, komt het op de Europese markt terecht en zorgt dit voor een overaanbod en een neerwaartse druk op de prijzen. Europa beschikt over onvoldoende capaciteit om die grote voorraden aan oud papier zelf te recycleren. Volgens de Belgische sectorfederaties Go4Circle en COBEREC wordt 8 miljoen ton meer papier ingezameld dan wat de Europese papierindustrie nodig heeft.

Ook in België is er een jaarlijks overschot van circa 700.000 ton. Volgens J. Vermoesen (Coberec) moeten de Belgische bedrijven in 2018 tevreden zijn met de helft van de prijs die ze vroeger voor hun oud papier kregen. Hij vreest zelfs voor negatieve prijzen in de toekomst<sup>8</sup>. Deze vrees wordt ook werkelijkheid als we de Duitse prijzen voor oud papier observeren in de loop van 2018 en de eerste helft van 2019.

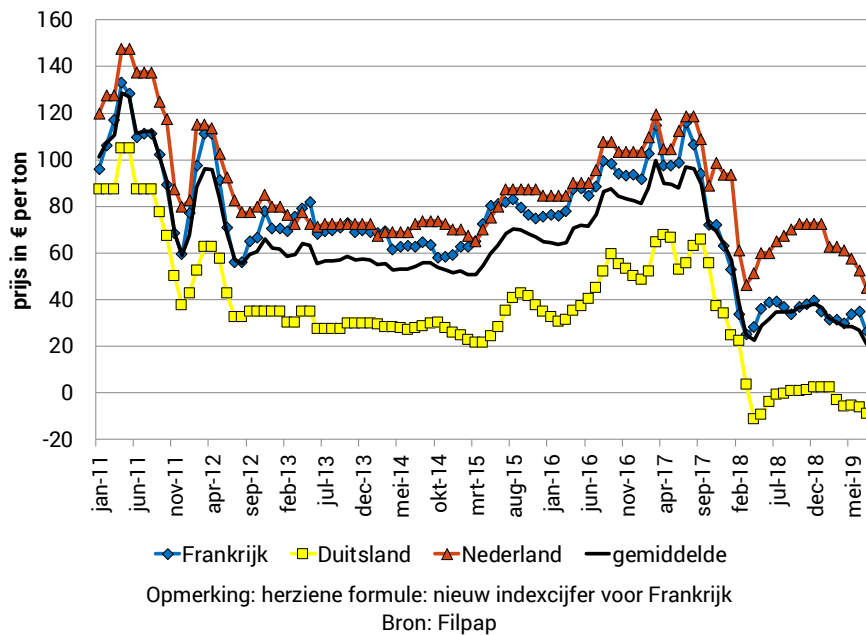
---

<sup>7</sup> La lettre du papier, nr. 418

<sup>8</sup> De Tijd (20/02/2018), "Chinese afvalban doet prijzen oud papier crashen", consulteerbaar via: <https://www.tijd.be/ondernemen/grondstoffen/chinese-afvalban-doet-prijzen-oud-papier-crashen/9984289.html>



Grafiek 2-3: Prijswontwikkeling van oud papier in de buurlanden en het gemiddelde (gemengd, franco fabriek) - herziene formule



### 2.1.3 Papierprijzen (Duitsland)

Aangezien de Duitse papierprijzen als referentie kunnen worden gebruikt voor de Belgische papierprijzen, bekijken we de prijsontwikkeling van het Duits (grafisch + verpakings-) papier even van nabij. Daar waar het gemiddelde van de Duitse papierprijzen in de eerste helft van 2015 een overwegend dalend verloop kent, wordt deze tendens vanaf de tweede jaarhelft omgekeerd. Ondanks een dipje in 2016 (vanaf april) begint het gemiddelde van de Duitse papierprijzen aan een klim vanaf februari 2017. Eind 2018 begint deze klim geleidelijk aan barsten te vertonen en in 2019 gaan de papierprijzen in dalende lijn. De gemiddelde prijsontwikkelingen voor het verpakingspapier vormen in belangrijke mate een verklaring voor deze trend. De lichte daling van de gemiddelde prijzen voor het grafisch papier in 2019 is namelijk veel minder uitgesproken. Deze tendens gaat evenwel niet altijd op voor elke papiersoort afzonderlijk. Daarom loont het de moeite om de prijsontwikkelingen ook op microniveau te bekijken.

## **Grafisch papier**

### *Standaard krantenpapier (45g)*

Eerst nemen we de prijsontwikkeling van het Duits krantenpapier onder de loep. Na een stabiele eerste vier maanden van 2015 neemt de papierprijs in mei een duik naar beneden. In de tweede helft van 2015 slaagt de papierprijs er niet in om terug aan te trekken. De prijs blijft steken op 420 euro per ton. Dit wijst erop dat de markt voor krantenpapier op dat moment kampt met een overcapaciteit als gevolg van een groeiend aandeel digitale lezers, de tendens naar kleinere formaten en een inkrimping van het aantal pagina's per exemplaar. Dit en ook de gestegen grondstofkosten (stijging van de prijs van papier bestemd voor recyclage<sup>9</sup>) zetten druk op de marges van de papierproducenten. Vanaf september 2017 begint de prijs voor oud papier evenwel sterk af te nemen en dit speelt in de kaart van de producenten van krantenpapier. In februari 2018 stijgt de prijs voor Duits krantenpapier een eerste maal, in juli 2018 en januari 2019 volgen er nog twee prijsverhogingen tot 540 euro per ton. Als gevolg van capaciteitssluitingen in de periode 2016-2017 is het aanbod sterker afgenomen dan de vraag wat de papierproducenten in een comfortabele onderhandelingspositie plaatst. Daarenboven profiteren zij ook van een solide vraag naar krantenpapier vanuit China, India, het Midden-Oosten en Afrika wat zorgt voor een extra opwaartse druk op de prijzen<sup>10</sup>. In juli dit jaar doet er zich evenwel een kentering voor die bepaalde kopers al eerder hadden voorspeld. Als gevolg van de aanhoudende prijsstijgingen trekt de vraag naar krantenpapier zich deels terug. De prijstoename in januari dit jaar heeft de Europese print- en uitgeversector geraakt. Dit hakt er extra sterk in aangezien de sector reeds kampt met moeilijkheden aan de inkomstzijde (dalende print- en lezersvolumes, advertentie-inkomsten...) en voor belangrijke uitdagingen staat binnen de huidige digitale context<sup>11</sup>.

### *Houthoudend gestreken papier (LWC-offset 60g)*

LWC-papier vindt zijn toepassing in tijdschriften en reclamebladen en bevindt zich binnen een conjunctuurgevoelig segment. In de loop van de eerste helft van 2015 stabiliseert de prijs voor het Duits houthoudend gestreken magazinepapier (LWC) na een daling in januari. Het is mogelijk dat dit o.a. in de hand is gewerkt door een inkrimping van het overaanbod van de productiecapaciteit van de papiermolens in Europa<sup>12</sup>. In de tweede helft van 2015 trekt met de conjunctuurverbetering in de grafische sector de vraag naar grafisch papier aan en zodoende ook de papierprijs. In 2016 kalft de papierprijs sinds mei evenwel af om in de loop van 2017 een stabiel niveau te behouden. Onder invloed van de krapte op de SC-papiermarkt in 2018 stijgt de vraag naar Duits houthoudend gestreken papier. Ook in de eerste helft van 2019 stijgt de prijs nog verder tot 685 euro per ton in juni 2019<sup>13</sup>. In lijn met de prijsontwikkeling van het krantenpapier valt de vraag en ook de prijs van het LWC-papier in juli dit jaar terug als reactie op de aanhoudende prijsstijgingen in de voorbijaande periode.

---

<sup>9</sup> RISI, PPI Europe juli 2015

<sup>10</sup> RISI, PPI Europe juli 2018

<sup>11</sup> RISI, PPI Europe april 2019

<sup>12</sup> CRB 2015-0285

<sup>13</sup> RISI, PPI Europe 15 februari 2018

### *Houtvrij gestreken papier (coated woodfree reels 100g)*

Het Duits houtvrij gestreken papier (CWF) vindt zoals het houthoudend gestreken papier zijn toepassing in tijdschriften en catalogi. Na een minder goede eerste helft van 2015, trekt de papierprijs terug aan in de tweede jaarhelft. In de periode mei-oktober 2016 kalft de papierprijs evenwel opnieuw af om tot april 2017 te stabiliseren. Sinds mei 2017 kent de prijs voor Duits CWF-papier een onophoudelijke stijging. Dit is o.a. het gevolg van een verminderd aanbod aan Aziatisch houtvrij gestreken papier op de Europese en internationale markt. De beweegredenen van de Aziatische sectorgenoten moeten worden gezocht in de hogere papierprijzen op de lokale markt, de toegenomen transportkosten en de vrees voor antidumpingrechten<sup>14</sup>. Ook in 2018 en het eerste kwartaal van 2019 blijft de prijs voor Duits houtvrij gestreken papier aantrekken tot het zijn piek bereikt in april 2019 met 750 euro per ton. In de daaropvolgende maanden krijgt de zwakkere vraag greep op de prijs waardoor deze zakt tot 725 euro per ton in juli 2019. Producenten van CWF-papier slagen er niet langer in de hogere inputprijzen (energie, transport, chemicaliën) door te rekenen aan hun klanten wat hun winstmarges onder druk zet. Niet alle inputprijzen gaan de hoogte in, zo zorgt een daling van de pulpprijs voor een neerwaarts effect op het kostenplaatje van de papierproducent<sup>15</sup>.

### *Houtvrij ongestreken papier (offset sheets 80g, A4 Copy B-grade 80g, A4 Copy C-grade 80g)*

Het houtvrij ongestreken papier vindt zijn toepassing in kantoorpapier en offsetdruk. De verschillende Duitse papersoorten behorend tot de groep van houtvrij ongestreken papier (offset sheets 80g, A4 Copy B-grade 80g, A4 Copy C-grade 80g) kennen grotendeels een gelijkaardige trend. Daarom bespreken we ze samen.

De papierproducenten gaven al eerder aan dat prijsstijgingen noodzakelijk zouden zijn om een gezonde financiële situatie te bekomen<sup>16</sup>. Als we het dipje in de tweede helft van 2016 en begin 2017 buiten beschouwing laten, slagen zij er in de periode 2015-2017 ook in hogere papierprijzen voor hun aanbod aan houtvrij ongestreken papier te onderhandelen. Ook in 2018 en het eerste kwartaal van 2019 trekken de papierprijzen nog aan, daarna doet er zich een kentering in de opwaartse trend voor. De prijzen per ton voor offset sheets, A4 Copy B-grade en A4 Copy C-grade bedragen in juli 2019 respectievelijk 880, 940 en 850 euro.

### **Verpakkingspapier- en karton**

Tijdens de eerste helft van 2015 is de gemiddelde prijs voor het verpakkingspapier en -karton quasi stabiel. Naar de tweede jaarhelft toe lijken vraag en aanbod beter in balans met als gevolg dat de gemiddelde papierprijs opnieuw aantrekt. Het is vooral een sterke vraag die aan de basis hiervan ligt<sup>17</sup>. Vanaf 2017 tot en met september 2018 kent de verpakkingspapierprijs een aanhoudende prijsstijging. De vraag naar verpakkingspapier neemt toe onder invloed van het succes van e-commerce en het toenemend aantal huis-aan-huisleveringen van online bestelde artikelen. Sinds oktober 2018 komt de prijs evenwel onder druk te staan als gevolg van een overaanbod, hoge voorraadniveaus en een achterblijvende vraag<sup>18</sup>. Aangezien de prijsontwikkelingen kunnen variëren naargelang de papersoorten bespreken we ook deze papersoorten apart.

---

<sup>14</sup> RISI, PPI Europe 15 juni 2017

<sup>15</sup> RISI, PPI Europe maart en juni 2019

<sup>16</sup> CRB 2015-1344

<sup>17</sup> RISI, PPI Europe september 2015

<sup>18</sup> RISI, PPI Europe mei 2019

*Verpakkingspapier op basis van gerecycleerde vezels of OCC (Testliner 2 en 3)*

Gezien het gelijkaardig prijsverloop van de verschillende types verpakkingspapier op basis van gerecycleerde vezels of OCC in Duitsland bespreken we ze samen. Het jaar 2015 wordt rustig ingezet; de prijzen blijven onveranderd. Aan de verkoperszijde slaagt men er niet in een prijsstijging te forceren. De ruime beschikbaarheid aan papier op de markt maakt dat kopers zich in een sterke onderhandelingspositie bevinden<sup>19</sup>. In de tweede jaarhelft blijft het prijsverloop stabiel, met uitzondering van de stijging in juli 2015. In de loop van 2016 (februari- eind 2016) volgt er evenwel een prijsafname die kan worden verklaard door een verhoogd papieraanbod door capaciteitsuitbreidingen en een hieraan gekoppelde nervositeit en bezorgdheid van de producenten over een mogelijke verslechtering van de marktsituatie<sup>20</sup>. Deze nervositeit verdwijnt evenwel snel en de daaropvolgende periode kent een stevige prijstoename. In het eerste kwartaal van 2017 zorgt een robuuste vraag op de binnenlandse en buitenlandse markt en tegelijkertijd een onverwacht beperkt aanbod voor een opwaartse druk op de prijzen <sup>21</sup>. De prijzen nemen in de loop van 2017 en 2018 verder toe. Vanaf november 2018 keert deze opwaartse trend zich evenwel om. De prijzen voor Testliner 2 en 3 bereiken in juli 2019 respectievelijk 497,5 en 472,5 euro per ton.

*Verpakkingspapier op basis van softwood pulp (unbleached kraftliner 175g, white-top kraftliner 140g)*

Behalve de stijging in september kent de prijs voor Duits ongebleekt kraftliner verpakkingspapier in 2015 een vrij stabiele trend. Dit wijst op een uitgebalanceerde markt. In het eerste kwartaal van 2016 neemt de prijs licht af onder druk van de kopers. Met het oog op de ingebruikneming van bijkomende productiecapaciteit door Stora Enso staan kopers in een sterke positie om lagere prijzen bij de concurrerende papierproducenten te onderhandelen<sup>22</sup>. Na een lichte prijstoename in juli 2016 stabiliseert de prijs voor de rest van het jaar. Vanaf maart 2017 duwt de krappe marktsituatie (veerkrachtige vraag en aanbodtekort exportvolumes) de prijs naar omhoog<sup>23</sup>. Deze prijstoename blijft duren tot en met februari 2018 waarna de prijs stabiliseert. Sinds december dat jaar kalft de prijs geleidelijk aan af tot 635 euro per ton in juli 2019. Bovenop de tanende vraag en het overaanbod oefenen overzeese leveranciers extra concurrentiële druk uit op de Duitse producenten van ongebleekt kraftliner verpakkingspapier. Dit komt bijgevolg tot uiting in een sterkere prijsdaling voor de ongebleekte variant ten aanzien van de gebleekte variant.

Op de markt van het Duits gebleekt kraftliner verpakkingspapier blijven de prijzen quasi onveranderd in de eerste helft van 2015. In de tweede jaarhelft kent de prijs een toename in september waarna het opnieuw stabiliseert. Tijdelijke stopzettingen van capaciteit omwille van onderhoud brengen de markt niet uit evenwicht aangezien de aanbieders voldoende voorraden hebben opgeslagen om de continuïteit van de leveringen te verzekeren. Begin 2016 trachten kopers lagere prijzen te onderhandelen en gezien de prijsdaling in de eerste jaarhelft lijken ze daarin geslaagd<sup>24</sup>. Dit duurt evenwel niet lang, want vanaf augustus 2016 start de prijs voor gebleekt kraftliner verpakkingspapier een gestage klim tot in oktober 2018. Sinds december 2018 stellen we evenwel de eerste neerwaartse effecten vast van het overaanbod in combinatie met de zwakkere vraag dat tot een prijsdaling leidt. Zo komt de prijs voor gebleekt kraftliner verpakkingspapier in juli 2019 uit op 797,5 euro per ton.

---

<sup>19</sup> RISI, PPI Europe, 13/05/2015

<sup>20</sup> RISI, PPI Europe 17/11/2017

<sup>21</sup> RISI, PPI Europe 18/05/2017

<sup>22</sup> RISI, PPI Europe, november 2015

<sup>23</sup> RISI, PPI Europe 16/02/2017

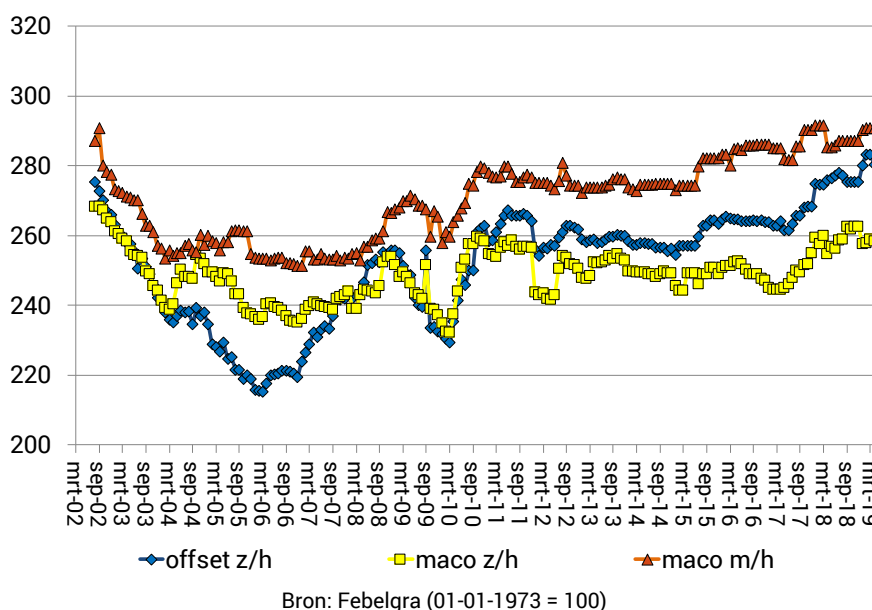
<sup>24</sup> RISI, PPI Europe, november 2015

### 2.1.4 Papierprijzen (België)

De daling van de Duitse prijzen voor houtvrij en houthoudend gestreken papier ( $\approx$  maco z/h en maco m/h) in de tweede helft van 2016 en begin 2017 komt ook tot uiting in de Belgische papierprijzen, zij het voor het Belgisch houthoudend gestreken papier pas begin 2017. Dit komt omdat de Belgische papierprijzen afhankelijk zijn van langetermijncontracten die de prijzen voor een bepaalde periode vastzetten. Midden 2017 en in de loop van 2018 beginnen de Duitse prijzen voor deze papersoorten opnieuw te stijgen en dit zien we ook vertaald in de Belgische papierprijsindices, zij het voor het houthoudend gestreken papier opnieuw met een beetje vertraging.

De prijsafname van het Duits houtvrij offsetpapier in de tweede helft van 2016 en begin 2017 vertaalt zich in een matiging van de Belgische papierprijsindex. Vanaf midden 2017 volgt de prijsindex van het Belgisch houtvrij offsetpapier evenwel de opwaartse trend van de Duitse tegenhanger. De aantrekking van de Europese en Belgische papierprijzen zou het resultaat zijn van een betere balans tussen de vraag en het aanbod van papier. Als antwoord op de afgenomen vraag hebben papierproducenten hun aanbod teruggeschroefd. Daarnaast ziet men het Verre Oosten ook steeds meer als een lucratieve markt voor de export van papier. Dit creëert vervolgens schaarste op de Europese markt en stuwt de prijzen naar omhoog<sup>25</sup>. Vanaf het tweede kwartaal van 2019 verzwakt evenwel de vraag naar Duits grafisch papier als reactie op de aanhoudende opwaartse prijsherzieningen. Dit heeft zijn effect op de Duitse prijzen voor grafisch papier. Naar verwachting zullen ook de Belgische papierprijsindices, met enige vertraging, geleidelijk aan opnieuw gaan dalen.

Grafiek 2-4: Ontwikkeling van de prijsindexcijfers voor papier



<sup>25</sup> Meer info consulteerbaar via: <https://papercm.com/papierprijzen-2018-plafond/>

## **2.2 Conjunctuurbarometer van de Nationale Bank van België**

### **2.2.1 Papier en kartonnijverheid**

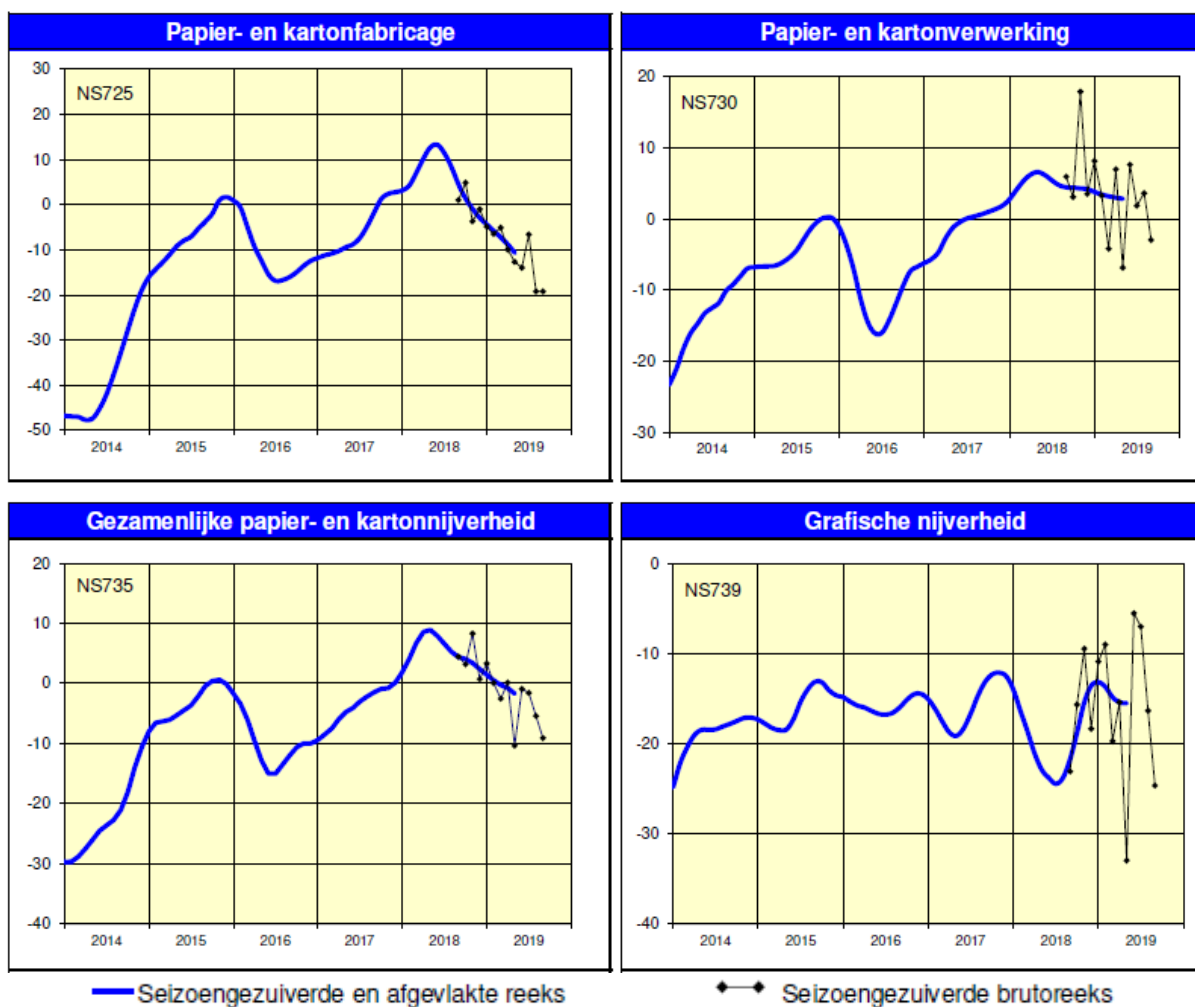
Sinds midden 2016 kent de conjunctuur van de papier- en kartonsector een heropleving. Begin 2018 bereikt de conjunctuur zelfs een nieuwe piek sinds 2010. Zowel de papier- en karton fabricage als verwerking dragen bij aan deze positieve trend. Dit wordt ook bevestigd door de sterkere groei van de omzet in 2017 (cf. Tabel 2-1) in de papier- en kartonfabricage als-verwerkende sector. Er heerst optimisme over de orderpositie en de binnen- en buitenlandse bestellingen met als gevolg dat de verkoopprijzen ook in stijgende lijn gaan. Het optimisme wordt evenwel getemperd door de minder gunstige prijs- en werkgelegenheidsvooruitzichten. Dit uit zich in de tweede helft van 2018 en de eerste helft van 2019 in een conjunctuurachteruitgang in de papier- en kartonnijverheid. Deze trend doet zich in beide subsectoren voor, met een meer uitgesproken conjunctuurafname in de papier- en kartonfabricagesector. Ondanks dat de binnenlandse vraag en het productietempo in augustus 2019 (tijdelijk) aantrekt, heerst pessimisme over de toekomstige vraag wat de prijsvooruitzichten doet temperen. De gemiddelde verzekerde activiteitsduur bedraagt 1,4 maanden.

### **2.2.2 Grafische nijverheid**

Traditioneel krijgt de grafische sector in de tweede jaarhelft meer vraag naar drukwerk met het oog op de voorbereiding van nieuwe collecties en catalogi. De gemeenteraadsverkiezingen op 14 oktober 2018 hebben in deze context een extra stimulans aan de binnenlandse vraag gegeven. Dit doet de conjunctuur in de tweede helft van 2018 aantrekken na een dieptepunt te hebben bereikt midden van dat jaar. Deze positieve tweede jaarhelft kan evenwel niet vermijden dat de uitgeverijen minder omzet draaien. Dankzij de verkiezingen van 26 mei 2019 zet de traditionele terugval in de eerste jaarhelft van de economische activiteit van de grafische sector zich minder sterk door. Het is af te wachten hoe de conjunctuur zich in de tweede jaarhelft zal ontwikkelen.

De meeste conjunctuurindicatoren van de NBB-enquête voor augustus 2019 voorspellen een negatieve tendens. De toename van de buitenlandse bestellingen in augustus 2019 slaagt er niet in om de vraag- en prijsvooruitzichten positief bij te stellen.

Figuur 2-1: Conjunctuurbarometer van de Nationale Bank van België



Bron: Nationale Bank van België, augustus 2019

### 2.3 Omzet

Ondanks de conjunctuurverbetering in de papier- en kartonsector sinds midden 2016 heeft dit in datzelfde jaar nog geen positief effect gehad op de omzet. In 2017 daarentegen neemt de omzet in de papier- en kartonsector toe met 4,6% tgv. 2016 (cf. Tabel 2-1). Zowel de papier- en kartonverwerkende sector (17.2) als de pulp-, papier en karton fabricagesector (17.1) dragen hiertoe bij. Ze kennen in vergelijking met 2016 respectievelijk een omzetstijging van 2,4% en 9,8% in 2017. Aangezien de productie van pulp, papier en karton in 2017 afneemt, vormt dit geen verklarende factor voor de omzettoename in de fabricagesector. Als de productiecijfers geen verklaring kunnen geven voor de omzetzijging, dienen we het antwoord te zoeken in de ontwikkelingen van de papierprijzen (cf. 2.1.3). We vinden voor het jaar 2017 inderdaad een gemiddelde prijsstijging terug van de Duitse papierprijzen.

In 2018 blijft de omzet in de pulp- en papiersector nagenoeg stabiel (0,4%). De omzettoename in de papier- en kartonverwerkende sector heeft de omzetzijging in de pulp, papier- en kartonfabricage meer dan gecompenseerd. Deze omzetzijging sluit aan bij de geobserveerde conjunctuurachteruitgang en de afnemende papierproductie in dat jaar.

De omzetcijfers voor de papier- en kartonsector, en in het bijzonder voor de papier- en kartonfabricage (Nace 17.1), werden voor de periode 2014-2018 gecorrigeerd. Deze correctie was noodzakelijk in het kader van een herclassificatie van een groep ondernemingen die tot de pulp-, papier- en kartonsector behoort. Dit zorgt evenwel voor een breuk in de historiek van de omzetcijfers vóór en na 2014.

**Tabel 2-1: Ontwikkeling van de bruto-omzet - miljoenen euro's**

Jaar	Pulp, papier en karton	Papier- en kartonartikelen	Totaal papierindustrie	Uitgeverijen van boeken en tijdschriften, e.a. uitgeverijen*	Drukkerijen en aanverw. diensten	Reproductie van opgenomen media	Totaal grafische sector
	17.1	17.2	17	58.1*	18.1	18.2	18 + 58.1
2005	2.096,2	2.535,8	4.632,0	3.217,5	3.329,7	41,5	6.588,7
2009	1.178,7	2.731,8	3.910,5	3.274,0	3.130,3	26,6	6.430,9
2013	1.258,7	3.604,1	4.862,8	3.040,1	2.795,0	17,0	5.852,1
2014	1.697,3	3.924,9	5.622,2	3.172,1	2.842,1	20,2	6.034,4
2015	1.708,3	3.872,0	5.580,3	3.300,7	2.643,8	20,4	5.964,9
2016	1.599,5	3.797,1	5.396,6	2.977,8	2.476,8	22,0	5.476,6
2017	1.756,0	3.887,8	5.643,8	2.781,8	2.534,1	20,5	5.336,4
2018	1.706,3	3.958,2	5.664,5	2.496,3	2.571,0	21,0	5.088,3
2015/2014	0,6%	-1,3%	-0,7%	4,1%	-7,0%	1,0%	-1,2%
2016/2015	-6,4%	-1,9%	-3,3%	-9,8%	-6,3%	7,8%	-8,2%
2017/2016	9,8%	2,4%	4,6%	-6,6%	2,3%	-6,8%	-2,6%
2018/2017	-2,8%	1,8%	0,4%	-10,3%	1,5%	2,4%	-4,6%
2018/2005	-18,6%	56,1%	22,3%	-22,4%	-22,8%	-49,4%	-22,8%

\* exclusief uitgeverijen van software

Bron: Statbel op basis van de btw-aangiften (de gegevens van de laatste 2 jaar dienen als voorlopig te worden beschouwd en kunnen herzien worden)

In de grafische sector lijkt de omzettoename in 2014 een éénmalig fenomeen te zijn. In de periode 2015 tot op heden slaagt de sector er niet meer in zijn omzetsniveau hoger te tillen. De uitgeverijensector heeft het vanaf 2016 moeilijk en ziet zijn omzet sinds dan afnemen. In 2018 bedraagt de omvang van de omzetsdaling meer dan 10%.

De uitgeverijen ondervinden hevige concurrentie en dit laat zich ook voelen in de omzetcijfers. Op nationaal niveau moeten hun nieuwswebsites concurreren met sites van openbare omroepen die soortgelijke geschreven inhoud gratis verspreiden. Op internationaal niveau worden ze geconfronteerd met grote digitale platformen die een steeds groter deel van de koek aan advertentie-inkomsten afsnoepen. Dit maakt het voor de sector moeilijk om een duurzaam en rendabel verdienmodel uit te bouwen op de markt van de online marketingactiviteiten<sup>26</sup>.

<sup>26</sup> (CRB 2018/0504), "Naar een duurzame uitgeverijensector in België, 28 februari 2018, consulteerbaar via: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc18-504.pdf>



De drukkerijen draaiden daarentegen meer omzet in 2017 (2,3%) en 2018 (1,5%). Volgens het "Global Trends Report 2017"<sup>27</sup> en het "Global Trends Report 2018"<sup>28</sup> van Drupa blijkt dat de grafische sector zich geleidelijk aan het herstellen is. Aangezien prijsdalingen en krimpende winstmarges evenwel nog steeds realiteit blijven in de sector, kan de omzetstijging vermoedelijk worden verklaard door een hogere productie van drukwerk. Dit als antwoord op een toename van de buitenlandse vraag naar drukwerk<sup>29</sup>.

## 2.4 Productie en investeringen

### Productie

In de periode 2016-2018 wordt meer verse pulp geproduceerd, terwijl de papier- en kartonproductie afneemt, (cf. Tabel 2-2). Het overaanbod aan verse pulp wordt hetzij in voorraad gehouden, hetzij geëxporteerd. In 2018 maken de pulpproducenten inderdaad in toenemende mate gebruik van deze exportmogelijkheid (cf. Tabel 2-4). De eerste 4 maanden van 2019 wordt de papierproductie teruggeschoefd met nagenoeg 8%. Dit is een mogelijke reactie op de gedaalde interesse voor onze pulp vanuit het buitenland (cf. Tabel 2-2).

Naast verse pulp wordt gerecycleerde pulp in toenemende mate als grondstof voor de productie van papier- en karton gebruikt. Sinds 1990 kent het een toenemend succes in België<sup>30</sup>. Volgens cijfers van het Paper Chain Forum is reeds 50% van de houtvezels in papier afkomstig uit recyclage. Dit succes neemt verder toe in een omgeving waar de aandacht voor het milieu en de vraag naar milieuvriendelijke producten steeds meer op de voorgrond treedt. Naast recyclage speelt ook energie-efficiëntie een belangrijke rol in het verduurzamen van het productieproces van papier- en karton. Zo is de CO<sub>2</sub>-uitstoot voor de productie van 1 kg papier in 20 jaar tijd met 40% afgenomen en is het waterverbruik in 30 jaar tijd meer dan gehalveerd (56%)<sup>31</sup>.

Het pessimisme over de economische ontwikkeling van de grafische activiteiten zet een rem op de productie van het kantoor- en grafisch papier. De afgenomen papierproductie in 2018 is in belangrijke mate te wijten aan de minderproductie van het grafisch (dagblad-, schrijf- en druk-) papier (-3,8%), maar ook de productie van verpakkings- en huishoudelijk papier gaat erop achteruit met 1,8%. Ook in de eerste 4 maanden van 2019 wordt beduidend minder grafisch papier (-11,1%) geproduceerd. In de waardeketen van de papier- en grafische sector hebben vooral de uitgeverijen het moeilijk. In het bijzonder de dag- en weekbladen en de gedrukte advertenties lijden onder de concurrentie van digitale alternatieven. Dit doet de vraag naar grafisch papier afremmen.

---

<sup>27</sup> Consulteerbaar via:

[https://www.drupa.com/cgibin/md\\_drupa/lib/pub/tt.cgi/5th\\_drupa\\_Global\\_Trends\\_Report\\_reflects\\_positive\\_mood\\_in\\_the\\_printing\\_industry.html?oid=40922&lang=2&ticket=g\\_u\\_e\\_s\\_t](https://www.drupa.com/cgibin/md_drupa/lib/pub/tt.cgi/5th_drupa_Global_Trends_Report_reflects_positive_mood_in_the_printing_industry.html?oid=40922&lang=2&ticket=g_u_e_s_t)

<sup>28</sup> [https://www.drupa.com/en/Press/Global\\_Trends/Global\\_Trends\\_Overview](https://www.drupa.com/en/Press/Global_Trends/Global_Trends_Overview)

<sup>29</sup> NBB-conjunctuurenquête juni en augustus 2019

<sup>30</sup> <http://www.cobelpa.be/fr/pu19.html>

<sup>31</sup> Paper Chain Forum: Papier, Mythes en feiten 2017

Tabel 2-2: Pulp- en papierproductie in België (in tonnen) - jaarlijkse cijfers

	2007	2009	2011	2013	2015	2016	2017	2018	4m 2018	4m 2019	%2009/ 2007	%2011/ 2009	%2013/ 2011	%2013/ 2015	%2016/ 2015	%2017/ 2016	%2018/ 2017	%4m 2019/ 4m 2018
<b>Pulp*</b>	513.425	471.433	503.352	500.623	492.197	500.238	501.103	516.041	175.593	161.646	-8,2%	6,8%	-0,5%	-1,7%	1,6%	0,2%	3,0%	-7,9%
dagblad-/schrijf- /drukpapier	1.481.652	1.298.092	1.427.210	1.419.557	1.511.384	1.484.074	1.418.662	1.352.825	455.452	404.829	-12,4%	9,9%	-0,5%	6,5%	-1,8%	-4,4%	-4,6%	-11,1%
verpakkingspapier en - karton + huis- houdelijk/toilet papier en technisch papier	487.908	498.093	533.391	561.755	610.480	592.834	604.748	593.650	194.621	188.344	2,1%	7,1%	5,3%	8,7%	-2,9%	2,0%	-1,8%	-3,2%
<b>Totaal papier en karton</b>	<b>1.969.560</b>	<b>1.796.185</b>	<b>1.960.601</b>	<b>1.981.312</b>	<b>2.121.864</b>	<b>2.076.908</b>	<b>2.023.410</b>	<b>1.946.475</b>	<b>650.073</b>	<b>593.173</b>	<b>-8,8%</b>	<b>9,2%</b>	<b>1,1%</b>	<b>7,1%</b>	<b>-2,1%</b>	<b>-2,6%</b>	<b>-3,8%</b>	<b>-8,8%</b>

\* exclusief gerecycleerde pulp

Bron: Cobelpa

Er is meer vraag naar verpakkingspapier- en karton als gevolg van het succes van e-commerce en de toename van het aantal huis-aan-huisleveringen van online bestelde artikelen. Toch wordt in 2018 (-1,8%) en de eerste 4 maanden van 2019 (-3,2%) minder verpakkings- en huishoudelijk papier geproduceerd, maar deze productiedaling is minder uitgesproken dan voor het segment van het grafisch papier. Terwijl men in de periode 2007-2015 steeds zeker was van een jaarlijkse productieverhoging van verpakkings- en huishoudelijk papier, vertoont het productieverloop sinds 2016 eerder een grillig verloop. In 2018 neemt zowel de productie van huishoudelijk als verpakkingspapier af. In de eerste 4 maanden stabiliseert de productie van huishoudelijk papier tgv. een verdere productiedaling voor verpakkingspapier. Deze minderproductie aan verpakkingspapier in 2018 en de eerste 4 maanden van 2019 wordt vermoedelijk gecompenseerd door een verhoogde invoer van o.a. kraftpapier en kraftkarton (cf. Tabel 2-4).

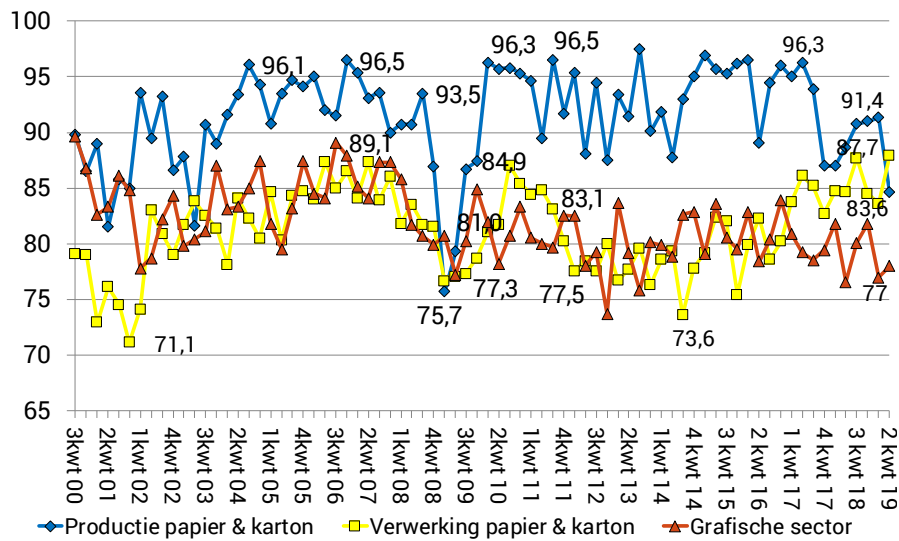
Bij een ongewijzigde productiecapaciteit komt een productieafname tot uiting in een lagere bezettingsgraad van de capaciteit. De productieverlaging in de pulp, papier- en kartonfabricagesector begin 2019 kan dus een mogelijke verklaring vormen voor de daling van de bezettingsgraad van de productiecapaciteit in de fabricagesector in het tweede kwartaal van 2019, cf. Grafiek 2-5. De bezettingsgraad bedraagt op dat moment 84,6 %, beduidend onder het langetermijngemiddelde van 91,4%.

In 2018 neemt de bezettingsgraad van de productiecapaciteit toe ondanks de productieverlaging en investeringstoename in de pulp, papier- en kartonfabricagesector. Een mogelijke verklaring kan worden gezocht in de sluiting van een papier- en kartonproductiebedrijf wat de productiecapaciteit heeft doen inkrimpen en bijgevolg de bezettingsgraad naar omhoog heeft geduwd.

De gemiddelde bezettingsgraad in de papier- en kartonverwerkende sector neemt in de eerste drie kwartalen van 2018 toe en gaat op het einde van het jaar opnieuw achteruit. De verhoogde bezettingsgraad van de productiecapaciteit tijdens de eerste drie kwartalen van 2018 kan worden verklaard door de gestegen omzet in combinatie met lagere investeringen. Rekening houdend met de sluiting van 4 papierverwerkingsbedrijven, cf. Tabel 2-8: Aantal faillissementen in de papier- en grafische sector (2017 en 2018) kan de gestegen bezettingsgraad ook (voor een deel) het gevolg zijn van een afbouw van de productiecapaciteit. In het eerste kwartaal van 2019 komt de bezettingsgraad uit op 87,9%, boven het langetermijngemiddelde en het gemiddelde van 2018.

In de grafische sector situeert de gemiddelde bezettingsgraad zich in 2018 met 80,1% net onder het langetermijngemiddelde. De bezettingsgraad kent in datzelfde jaar een fluctuerend verloop dat kan worden verklaard door de invloed van verschillende factoren. Terwijl de investeringstoename en omzetsdaling in 2018 een neerwaartse druk op de bezettingsgraad uitoefenen, stuwt een reeks faillissementen de productiecapaciteit omlaag met als resultaat een opwaartse druk op de bezettingsgraad. In de eerste helft van 2019 neemt de bezettingsgraad af tot 78%, onder het gemiddelde van 2018 en het langetermijngemiddelde.

Grafiek 2-5: Bezettingsgraad van de productiecapaciteit (in %)



Bron: NBB

### Investerings

De investeringen vormen een belangrijke indicator voor de toekomstige dynamiek van de sector. Voor deze analyse baseren we ons op cijfers afkomstig van de btw-aangiften.

De papiersector in zijn geheel investeert in 2018 meer dan in 2017. Hiertoe draagt uitsluitend de papier- en kartonfabricagesector (+22,4%) bij. De papier- en kartonverwerkingssector krimpt met 3,4%.

De investeringen in de gehele papier- en kartonnijverheid kennen sinds 2016 een positief verloop. Ook de grafische sector ziet zijn investeringen de laatste twee jaren opnieuw toenemen na een investeringsafbouw in 2016. In 2018 zijn het evenwel uitsluitend de uitgeverijen die hun investeringsportefeuille uitbreiden. Na drie jaren op rij van investeringstoename vallen de investeringen in de drukkerijsector in 2018 terug tot het laagste niveau sinds 2005. In vergelijking met 2017 wordt in 2018 9,4% minder geïnvesteerd.

**Tabel 2-3: Ontwikkeling van de bruto-investeringen op basis van de maandelijkse en driemaandelijkse btw-aangiften - miljoenen euro's**

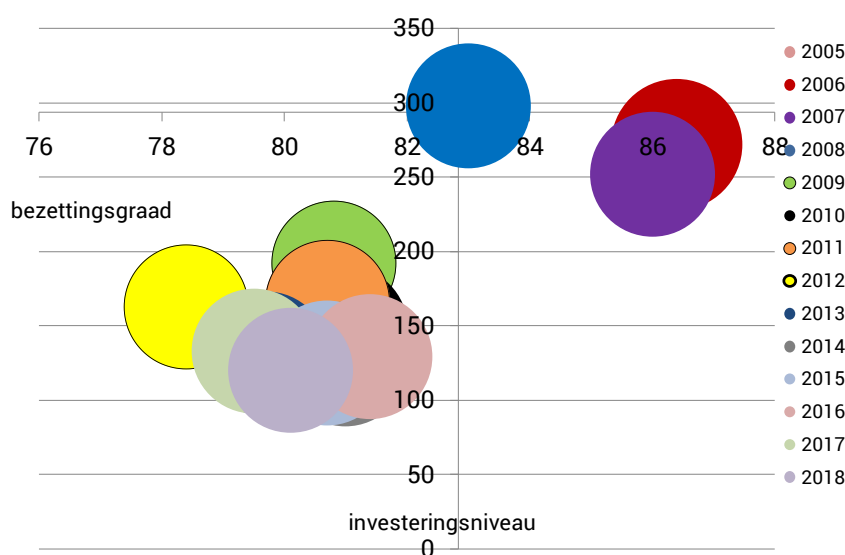
Jaar	Pulp, papier en karton	Papier- en kartonartikelen	Totaal papierindustrie	Uitgeverijen van boeken en tijdschriften, e.a. uitgeverijen*	Drukkerijen en aanverw. diensten	Reproductie van opgenomen media	Totaal grafische sector
	17.1	17.2	17	58.1*	18.1	18.2	18+58.1
2005	56,2	111,9	168,1	83,6	298,0	7,4	389,0
2009	83,8	78,4	162,2	64,3	192,3	4,1	260,7
2013	38,2	73,7	111,9	79,1	131,1	1,5	211,7
2014	37,7	97,5	135,2	85,6	124,2	1,8	211,6
2015	32,4	88,9	121,3	172,5	125,0	2,2	299,7
2016	53,9	95,7	149,6	52,7	129,5	1,8	184,0
2017	80,9	101,5	182,4	73,9	132,8	2,3	209,0
2018	99,0	98,0	197,0	104,4	120,3	2,1	226,8
2015/2014	-14,1%	-8,8%	-10,3%	101,5%	0,6%	22,2%	41,6%
2016/2015	66,4%	7,6%	23,3%	-69,4%	3,6%	-18,2%	-38,6%
2017/2016	50,1%	6,1%	21,9%	40,2%	2,5%	27,8%	13,6%
2018/2017	22,4%	-3,4%	8,0%	41,3%	-9,4%	-8,7%	8,5%
2018/2014	162,6%	0,5%	45,7%	22,0%	-3,1%	16,7%	7,2%

\* exclusief uitgeverijen van software (58.2)

Bron: Statbel op basis van de btw-aangiften (de gegevens van de laatste twee jaar dienen als voorlopig te worden beschouwd en kunnen herzien worden) (niet voor publicatie)

Een laag investeringsniveau binnen de grafische sector gaat doorgaans gepaard met een lage bezettingsgraad van de productiecapaciteit. Als de bezettingsgraad laag is, is er namelijk weinig impuls om te investeren in nieuwe capaciteit. Voor de grafische sector gaat deze stelling, naar analogie met de eerder onderzochte jaren, ook op voor 2018, cf. Grafiek 2-6.

**Grafiek 2-6: Bezettingsgraad productiecapaciteit in relatie tot het investeringsniveau van de grafische sector (NACE 18+58)**



Bron: NBB en Statbel

Bezettingsgraden onder 80% komen in principe weinig voor in de grafische sector. In 2017 en de eerste helft van 2019 duikt de gemiddelde bezettingsgraad evenwel onder deze drempel. Dit betekent dat de grafische sector nog steeds met een structureel probleem van overcapaciteit kampt.

## 2.5 Buitenlandse handel

Om een beeld te krijgen over het concurrentievermogen van de papier- en grafische sector in het buitenland, bekijken we zijn internationale handelspositie in tabel 2-4. Deze cijfers gaan uit van de export en import in brede zin en nemen dus ook de doorvoer in rekening. België heeft een belangrijke functie als doorvoerland in Europa. Vaak worden geïmporteerde goederen verder geëxporteerd naar de omringende landen.

De licht verbeterde internationale handelspositie<sup>32</sup> van de Belgische pulpsector in 2018 kan worden toegeschreven aan een sterkere uitvoertoeename die de verhoogde invoer meer dan compenseert. De uitvoer van pulp neemt toe met 6,3% terwijl de invoer van pulp stijgt met 3,8%. Het handelsbalanstekort bedraagt in 2018 86,8 miljoen euro.

Over een langere periode bekeken, tussen 2007 en 2018, is zowel de pulpimport als -export sterk afgenomen met respectievelijk 27,9% en 30,8%. Dit heeft voornamelijk te maken met de verzwakte buitenlandse handel in Belgische chemische pulp op basis van soda en sulfaat (4703). Een daling van de doorvoer van pulp kan een mogelijke verklaring zijn voor de proportionele afname aan de import- en exportzijde.

De Belgische papiersector ziet zijn handelsbalanstekort in 2018 toenemen tot 108,7 miljoen euro. Dit is het resultaat van een gestegen invoer met 3,7% tegen een exportdaling van -1,9%.

Dat de Belgische pulp en papiersector in 2018 aan concurrentievermogen verliest ten opzichte van het buitenland, is dus uitsluitend te wijten aan de internationale transacties van papier. Het handelsbalanstekort neemt toe van 165 miljoen euro in 2017 tot 395,5 miljoen euro in 2018.

Kenmerkend voor de papiersector is dat de belangrijke import- en exportproducten grotendeels dezelfde zijn. In 2018 neemt de export van kraftpapier en karton (4804), gestreken papier en karton (4810), gestreken papier, karton en cellulosewatten met deklaag (4811) en registers, comptabiliteitsboeken en zakboekjes (4820) af tegen een stijgende import van deze producten. Ook de export van papier en karton bestemd voor recuperatie (4707) daalt terwijl de import in mindere mate afneemt. We kunnen concluderen dat de internationale handel in deze papierproducten bijdraagt aan de achteruitgang van het internationaal concurrentievermogen van de Belgische papiersector in 2018. De eerste 5 maanden van 2019 beloven geen verbetering op korte termijn met een afkalvende export tegen een importtoename.

---

<sup>32</sup> Internationale handelscijfers zijn inclusief verse en gerecycleerde pulp in tegenstelling tot de productiecijfers in tabel 2-2. Toch kan dit verschil in samenstelling van data geen relevante afwijking teweegbrengen, aangezien de import/export in gerecycleerde pulp slechts een marginaal aandeel inneemt van de totale export/import van pulp.

**Tabel 2-4: Ontwikkeling van de buitenlandse handel in de waarde van enkele papierproducten - in miljoenen euro's**

Producten	2007	2011	2014	2015	2016	2017	2018	5m	5m	2018/	2017/	2016/	2015/	2018/	2018/	5m 2018/
	euros	euros	euros	euros	euros	euros	euros	euros	euros	%	%	%	%	%	%	%
<b>Uitvoer van producten van de papierindustrie in waarde (in miljoenen euro's)</b>																
4703 Natron- en sulfaat-houtcellulose	587,7	383,1	356,6	406,4	389,5	365,8	404,2	39,5	13,1	10,5%	-6,1%	-4,2%	14,0%	5,5%	-31,2%	-66,8%
<b>Totaal pulp</b>	<b>659,2</b>	<b>447,6</b>	<b>423,3</b>	<b>447,8</b>	<b>424,5</b>	<b>429,3</b>	<b>456,3</b>	<b>42,7</b>	<b>17,5</b>	<b>6,3%</b>	<b>1,1%</b>	<b>-5,2%</b>	<b>5,8%</b>	<b>1,9%</b>	<b>-30,8%</b>	<b>-59,0%</b>
4707 Papier en karton voor het terugwinnen (resten en afval) (uitgez. papierwol)	-	374,5	224,0	236,6	242,4	258,4	213,8	15,2	13,7	-17,3%	6,6%	2,5%	5,6%	-42,9%	-	-9,9%
4801 Krantenpapier op rollen met een breedte van > 15 cm of in vierkante bladen	189,1	185,3	176,3	163,1	175,4	180,9	203,2	19,0	5,4	12,3%	3,1%	7,5%	-7,5%	9,7%	7,5%	-71,6%
4802 Basispapier en -karton, ongestreken en zonder deklaag, van de soort gebruikt om te worden beschreven	374,3	364,3	356,2	411,8	421,8	373,0	373,7	27,3	26,8	0,2%	-11,6%	2,4%	15,6%	2,6%	-0,2%	-1,8%
4804 Kraftpapier en kraftkarton, ongestreken en zonder deklaag, op rollen met een breedte van > 15 cm	223,5	153,4	86,1	106,2	100,6	112,3	104,8	7,5	11,3	-6,7%	11,6%	-5,3%	23,3%	-31,7%	-53,1%	50,7%
4805 Papier en karton, niet gestreken en niet voorzien van een deklaag, op rollen > 15 cm breedte of in bladen	-	213,5	294,8	300,8	274,7	274,2	281,0	22,2	28,2	2,5%	-0,2%	-8,7%	2,0%	31,6%	-	27,0%
4810 Papier en karton, gestreken met kaolien of met andere anorganische stoffen ...	954,0	968,5	1005,5	1064,6	1048,1	1234,1	1154,4	92,6	80,9	-6,5%	17,7%	-1,5%	5,9%	19,2%	21,0%	-12,6%
4811 Papier, karton, cellulosewatten en vliezen van cellulosevezels, gestreken, van een deklaag voorzien	340,5	321,8	273,6	274,2	253,8	278,5	276,8	22,0	20,5	-0,6%	9,7%	-7,4%	0,2%	-14,0%	-18,7%	-6,8%
4813 Sigarettenpapier op maat gesneden, of in vellen of gerold	72,8	80,4	76,7	82,1	73,1	64,6	83,1	6,9	7,1	28,6%	-11,6%	-11,0%	7,0%	3,4%	14,1%	2,9%
4814 Behangpapier en wandbekleding waarvan de voorzijde voorzien van een deklaag of kunststof	73,2	78,6	99,0	93,8	97,2	102,8	98,3	8,5	9,8	-4,4%	5,8%	3,6%	-5,3%	25,1%	34,3%	15,3%
4818 Papier van de soort gebruikt voor toilet papier en voor dergelijk papier	639,2	674,8	258,1	277,6	280,5	272,8	278,7	22,3	25,5	2,2%	-2,7%	1,0%	7,6%	-58,7%	-56,4%	14,3%
4819 Dozen, zakken, hoezen en andere verpakkingsmiddelen van papier, karton ...; kartonnagewerk voor kantoorgebruik	566,8	510,0	535,4	547,0	560,2	570,2	614,1	50,6	55,5	7,7%	1,8%	2,4%	2,2%	20,4%	8,3%	9,7%
4820 Registers, comptabiliteitsboeken, zakboekjes, orderboekjes, kwitantieboekjes, agenda's..., opbergmappen	62,1	59,7	60,4	59,6	59,8	48,4	48,3	5,6	6,5	-0,2%	-19,1%	0,3%	-1,3%	-19,1%	-22,2%	16,1%
4821 Etiketten van alle soorten, van papier of van karton, al dan niet bedrukt	103,9	101,6	103,6	108,9	114,9	125,3	129,4	10,8	8,7	3,3%	9,1%	5,5%	5,1%	27,4%	24,5%	-19,4%
4823 Ander papier en karton, alsmede andere cellulosewatten en vliezen van cellulosevezels...	44,9	84,8	85,1	100,5	105,8	114,3	118,7	9,4	10,4	3,8%	8,0%	5,3%	18,1%	40,0%	164,4%	10,6%
<b>Totaal papier en karton</b>	<b>4117,7</b>	<b>4401,1</b>	<b>3848,9</b>	<b>4043,4</b>	<b>4044,9</b>	<b>4197,8</b>	<b>4116,3</b>	<b>332,2</b>	<b>325,1</b>	<b>-1,9%</b>	<b>3,8%</b>	<b>0,0%</b>	<b>5,1%</b>	<b>-6,5%</b>	<b>0,0%</b>	<b>-2,1%</b>
<b>Totaal uitvoer</b>	<b>4776,9</b>	<b>4848,7</b>	<b>4272,2</b>	<b>4491,2</b>	<b>4469,4</b>	<b>4627,1</b>	<b>4572,6</b>	<b>374,9</b>	<b>342,6</b>	<b>-1,2%</b>	<b>3,5%</b>	<b>-0,5%</b>	<b>5,1%</b>	<b>-5,7%</b>	<b>-4,3%</b>	<b>-8,6%</b>
<b>Invoer van producten van de papierindustrie in waarde (in miljoenen euro's)</b>																
4703 Natron- en sulfaat-houtcellulose	646,6	388,6	409,8	428,5	431,2	434,0	464,4	37,3	30,7	7,0%	0,6%	0,6%	4,6%	19,5%	-28,2%	-17,7%
<b>Totaal pulp</b>	<b>753,2</b>	<b>486,5</b>	<b>501,3</b>	<b>480,5</b>	<b>491,0</b>	<b>523,3</b>	<b>543,1</b>	<b>42,6</b>	<b>37,2</b>	<b>3,8%</b>	<b>6,6%</b>	<b>2,2%</b>	<b>-4,1%</b>	<b>11,6%</b>	<b>-27,9%</b>	<b>-12,7%</b>
4707 Papier en karton voor het terugwinnen (resten en afval) (uitgez. papierwol)	-	236,7	127,0	129,5	137,4	134,6	115,5	8,3	9,3	-14,2%	-2,0%	6,1%	2,0%	-51,2%	-	12,0%
4801 Krantenpapier op rollen met een breedte van > 15 cm of in vierkante bladen	152,1	116,7	98,2	89,0	102,3	91,4	81,7	7,6	6,8	-10,6%	-10,7%	14,9%	-9,4%	-30,0%	-46,3%	-10,5%
4802 Basispapier en -karton, ongestreken en zonder deklaag, van de soort gebruikt om te worden beschreven	671,2	584,2	502,3	515,8	503,0	490,2	497,4	43,1	47,3	1,5%	-2,5%	-2,5%	2,7%	-14,9%	-25,9%	9,7%
4804 Kraftpapier en kraftkarton, ongestreken en zonder deklaag, op rollen met een breedte van > 15 cm	291,1	264,1	185,6	181,5	186,9	191,4	209,5	17,7	19,4	9,5%	2,4%	3,0%	-2,2%	-20,7%	-28,0%	9,6%
4805 Papier en karton, niet gestreken en niet voorzien van een deklaag, op rollen > 15 cm breedte of in bladen	326,6	392,6	438,0	351,3	346,8	394,7	452,5	36,9	31,4	14,6%	13,8%	-1,3%	-19,8%	15,3%	38,5%	-14,9%
4810 Papier en karton, gestreken met kaolien of met andere anorganische stoffen ...	954,0	1000,7	892,5	812,8	815,4	825,9	846,4	64,6	72,8	2,5%	1,3%	0,3%	-8,9%	-15,4%	-11,3%	12,7%
4811 Papier, karton, cellulosewatten en vliezen van cellulosevezels, gestreken, van een deklaag voorzien	321,5	340,6	365,2	365,2	397,5	402,3	422,8	35,8	37,9	5,1%	1,2%	8,8%	0,0%	24,1%	31,5%	5,9%
4813 Sigarettenpapier op maat gesneden, of in vellen of gerold	15,1	33,9	32,2	32,9	31,6	29,2	32,9	2,3	2,0	12,7%	-7,6%	-4,0%	2,2%	-2,9%	117,9%	-13,0%
4814 Behangpapier en wandbekleding waarvan de voorzijde voorzien van een deklaag of kunststof	35,3	37,4	29,6	25,5	26,7	25,4	22,6	1,9	1,7	-11,0%	-4,9%	4,7%	-13,9%	-39,6%	-36,0%	-10,5%
4818 Papier van de soort gebruikt voor toilet papier en voor dergelijk papier	512,1	551,9	295,7	295,6	311,9	314,5	329,5	25,1	23,8	4,8%	0,8%	5,5%	0,0%	-40,3%	-35,7%	-5,2%
4819 Dozen, zakken, hoezen en andere verpakkingsmiddelen van papier, karton ...; kartonnagewerk voor kantoorgebruik	528,7	553,0	605,9	626,8	687,3	718,8	730,6	60,5	67,7	1,6%	4,6%	9,7%	3,4%	32,1%	38,2%	11,9%
4820 Registers, comptabiliteitsboeken, zakboekjes, orderboekjes, kwitantieboekjes, agenda's..., opbergmappen	71,9	74,6	60,0	58,9	63,5	62,8	4,7	5,9	12,1%	-11,8%	7,8%	-1,8%	-15,8%	-12,7%	25,5%	
4821 Etiketten van alle soorten, van papier of van karton, al dan niet bedrukt	93,9	115,6	127,0	128,4	126,1	138,3	150,2	15,3	11,6	8,6%	9,7%	-1,8%	1,1%	29,9%	60,0%	-24,2%
4823 Ander papier en karton, alsmede andere cellulosewatten en vliezen van cellulosevezels...	111,0	123,1	120,7	128,1	126,1	123,2	119,5	9,4	11,6	-3,0%	-2,3%	-1,6%	6,1%	-2,9%	7,7%	23,4%
<b>Totaal papier en karton</b>	<b>4556,8</b>	<b>4687,3</b>	<b>4148,3</b>	<b>4009,9</b>	<b>4149,0</b>	<b>4268,8</b>	<b>4425,0</b>	<b>359,5</b>	<b>376,2</b>	<b>3,7%</b>	<b>2,9%</b>	<b>3,5%</b>	<b>-3,3%</b>	<b>-5,6%</b>	<b>-2,9%</b>	<b>4,6%</b>
<b>Totaal invoer</b>	<b>5310,0</b>	<b>5173,8</b>	<b>4649,6</b>	<b>4490,4</b>	<b>4640,0</b>	<b>4792,1</b>	<b>4968,1</b>	<b>402,1</b>	<b>413,4</b>	<b>3,7%</b>	<b>3,3%</b>	<b>3,3%</b>	<b>-3,4%</b>	<b>-4,0%</b>	<b>-6,4%</b>	<b>2,8%</b>
<b>Handelsbalans pulp- en papiersector (uitvoer-invoer)</b>	<b>-533,1</b>	<b>-325,1</b>	<b>-377,4</b>	<b>0,8</b>	<b>-170,6</b>	<b>-165,0</b>	<b>-395,5</b>	<b>-27,2</b>	<b>-70,8</b>							

Bron: Statistieken van de buitenlandse handel (communautair concept) van het instituut voor de Nationale rekeningen/NBB

Tussen 2014 en 2016 was de internationale handel in grafische producten in België aan een inhaalbeweging bezig. In 2017 en 2018 ziet de sector evenwel zijn buitenlandse handelspositie terug afzakken. Het handelsbalansoverschot neemt af van 185,2 miljoen euro in 2017 tot 178,9 miljoen euro in 2018. Dit is hoofdzakelijk te wijten aan de gevoelig lagere export van advertentiemateriaal (4911) dat niet wordt gecompenseerd door de minderimport van dit product. Er worden ook minder kranten en tijdschriften uitgevoerd, maar de impact hiervan op het totaalresultaat is minder groot. Zowel de in- als uitvoer van grafische producten nemen in 2018 af met 4% wat ook kan wijzen op een verminderde doorvoer van grafische producten.

**Tabel 2-5: Ontwikkeling van de buitenlandse handel in waarde van enkele grafische producten - in miljoenen euro's**

Producten	2007	2011	2014	2015	2016	2017	2018	5m	5m	2018/	2017/	2016/	2015/	2018/	2018/	5m 2018/
	euros	euros	euros	euros	euros	euros	euros	euros	euros	%	%	%	%	%	%	%
<b>Uitvoer van de grafische sector in waarde (in miljoenen euro's)</b>																
4901 Boeken, brochures en dergelijk drukwerk, ook in losse vellen (met uitz. van reclame)	343,4	256,2	194,1	224,1	222,0	227,8	251,8	17,0	16,6	11%	3%	-1%	15%	-2%	-27%	-2%
4902 Kranten en tijdschriften, ook geïllustreerd of met reclame	205,1	249,8	177,0	170,1	157,0	151,4	143,9	12,0	8,3	-5%	-4%	-8%	-4%	-42%	-30%	-31%
4911 Advertentiemateriaal en commerciële catalogi, inclusief afbeeldingen en foto's	525,0	586,0	502,1	518,5	556,5	493,3	445,4	31,8	31,9	-10%	-11%	7%	3%	-24%	-15%	0%
<b>Totaal grafische sector, uitgeverijen, drukwerk</b>	<b>1161,9</b>	<b>1152,6</b>	<b>927,1</b>	<b>963,6</b>	<b>991,1</b>	<b>921,5</b>	<b>889,2</b>	<b>64,2</b>	<b>60,9</b>	<b>-4%</b>	<b>-7%</b>	<b>3%</b>	<b>4%</b>	<b>-23%</b>	<b>-23%</b>	<b>-5%</b>
<b>Invoer van de grafische sector in waarde (in miljoenen euro's)</b>																
4901 Boeken, brochures en dergelijk drukwerk, ook in losse vellen (met uitz. van reclame)	428,6	407,8	361,5	337,1	339,7	347,5	351,0	28,0	28,9	1%	2%	1%	-7%	-14%	-18%	3%
4902 Kranten en tijdschriften, ook geïllustreerd of met reclame	277,9	254,4	180,1	142,2	129,2	103,5	100,2	10,1	6,2	-3%	-20%	-9%	-21%	-61%	-64%	-39%
4911 Advertentiemateriaal en commerciële catalogi, inclusief afbeeldingen en foto's	203,6	286,8	246,1	210,4	196,0	199,3	170,0	12,5	15,5	-15%	2%	-7%	-15%	-41%	-16%	24%
<b>Totaal grafische sector, uitgeverijen, drukwerk</b>	<b>978,4</b>	<b>1019,4</b>	<b>851,6</b>	<b>756,1</b>	<b>735,6</b>	<b>736,3</b>	<b>710,3</b>	<b>56,9</b>	<b>58,2</b>	<b>-4%</b>	<b>0%</b>	<b>-3%</b>	<b>-11%</b>	<b>-30%</b>	<b>-27%</b>	<b>2%</b>
<b>Handelsbalans (uitvoer-invoer)</b>	<b>183,5</b>	<b>133,1</b>	<b>75,5</b>	<b>207,5</b>	<b>255,5</b>	<b>185,2</b>	<b>178,9</b>	<b>7,3</b>	<b>2,7</b>							

Bron: Statistieken van de buitenlandse handel (communautair concept) van het instituut voor de Nationale rekeningen/NBB

De waardevermindering van de euro ten opzichte van de dollar in 2018 en de eerste 5 maanden van 2019 maakt binnenlandse producten aantrekkelijker voor het buitenland. Toch speelt dit voorlopig niet in de kaart van exporteurs. Het is evenwel mogelijk dat de export sterker zou zijn afgenomen bij afwezigheid van de aantrekkelijkere euro. De grafische sector staat in heel Europa onder druk van internationale digitale spelers die via digitale kanalen gratis nieuws aanbieden en een groot deel van de advertentie-inkomsten naar zich toe trekken. Dit haalt het traditioneel verdienmodel van de uitgeverijensector onderuit en verplicht hen na te denken over een nieuw/aangepast en rendabel verdienmodel. De zoektocht naar een dergelijk verdienmodel verloopt evenwel niet zonder slag of stoot.

## **2.6 Werkgelegenheid**

### **2.6.1 Inleiding**

Om een grondige analyse van de werkgelegenheid mogelijk te maken, bestuderen we de ontwikkelingen van de werknemersaantallen in de papier- en grafische sector naargelang de NACE-code, het paritair comité (PC) in relatie met de tijdelijke werkloosheidsgegevens en het jobverlies ten gevolge van faillissementen.

Een grondige kennis van de verschillen tussen de cijfergegevens van de onderstaande tabellen is van belang om een correcte vergelijking tussen deze tabellen te kunnen maken.

De werknemersgegevens per NACE-code, weergegeven in tabel 2-6, en per PC, weergegeven in tabel 2-7, overlappen elkaar grotendeels, maar de verschillen bestaan erin dat (1) werknemers afkomstig van bedrijven uit andere sectoren dan de papier- en grafische sector mogelijk toch zijn ingeschreven in een paritair comité aan de papier en grafische sector gerelateerd en alleen in de statistieken per PC zullen voorkomen; (2) werknemers die actief zijn in de papier en grafische sector ingeschreven zijn in een paritair comité dat niet direct verbonden is met de sector (bv. voor transport) en dus alleen in de statistieken per NACE-code zullen voorkomen. Deze werknemers zijn dan ingeschreven in een ander PC dan PC 129, 130, 136, 142.03, 221 en 222. Bij de vergelijking van de werknemersgegevens (cf. Tabel 2-6 en Tabel 2-7) met de faillissementscijfers (cf. Tabel 2-8 en Tabel 2-9) bestaat het verschil erin dat de faillissementscijfers hier slechts een onderdeel; met name het aantal ontslagen ten gevolge van een faillissement, van uitmaken. De werknemersgegevens omvatten zowel de jobcreatie ten gevolge van de intrede van nieuwe bedrijven, de groei van bestaande bedrijven als het jobverlies voortkomend uit losse ontslagen of faillissementen.

### **2.6.2 Werknemersgegevens**

Uit de analyse van de werknemersgegevens in tabel 2-6 kan worden afgeleid dat de werkgelegenheid in de papiersector op middellange termijn een fluctuerend verloop kent. Tussen eind 2017 en eind 2018 trekt de werkgelegenheid aan en komt dichterbij het niveau van eind 2014. Eind 2018 kent de papiersector nog slechts 42 of 0,4% minder arbeidsplaatsen tgv. eind 2014. Zowel de papier- en kartonfabricage (Nace 17.1) als de papier- en kartonverwerking (Nace 17.2) hebben het laatste jaar bijgedragen aan deze werkgelegenheidsgroei. De papier- en kartonsector stelt in het vierde kwartaal van 2018 11.923 werknemers tewerk.

Het lijkt erop dat de werkgelegenheid in de papier- en kartonsector in 2018 nog kan profiteren van het conjunctuurherstel dat het midden 2016-midden 2018 heeft gekend. In de tweede helft van 2018 en de eerste helft van 2019 kalft de conjunctuur evenwel af. Deze periode van mindere economische activiteit wordt (tijdelijk) opgevangen door beroep te doen op het systeem van tijdelijke werkloosheid. Als de economische situatie zich niet tijdig herneemt is een toename van de tijdelijke werkloosheid echter een voorbode voor toekomstige ontslagen.

Tussen eind 2017 en eind 2018 wint de fabricagesector 298 arbeidsplaatsen en krijgt de verwerkingssector 169 arbeidsplaatsen bij. Ook in alle PC's van de papiersector met uitzondering van PC 142.03 (terugwinning van papier) neemt het aantal werknemers toe, cf. Tabel 2-7.





Het aantal verdwenen arbeidsplaatsen in de sector van de overige drukkerijen (18.12), de krantendrukkerijen (18.11) en de uitgeverijen (58.1) neemt het grootste aandeel in van het totaal jobverlies in de grafische sector. De achteruitgang van de werkgelegenheid is ook zichtbaar in de werknemersgegevens per PC. Zo neemt het aantal arbeidsplaatsen in het PC 130 (drukkerij-, grafische kunst- en dagbladbedrijf) tussen het 4de kwartaal van 2014 en het 4de kwartaal van 2017 af met 1384 arbeidsplaatsen of 15,9%.

In 2018 (4de kwartaal 2018 tgv. 4de kwartaal 2017) gaat de werkgelegenheid in de grafische sector erop achteruit met 754 arbeidsplaatsen of 4%. Het grootste aandeel verloren jobs is terug te vinden in de sector van de overige drukkerijen en de uitgeverijen. Met een groter digitaal aanbod aan kranten, tijdschriften, boeken, brochures en reclamecatalogi komen de papieren versies onder druk te staan; de oplages verminderen en het aantal pagina's per exemplaar verkleint. Het marktaandeel van de gedrukte media krimpt wat de concurrentie in de drukkerijen- en uitgeverijensector des te nijpender maakt.

Deze structurele veranderingen maken het voor de grafische sector niet gemakkelijk om het hoofd boven water te houden waardoor hij er voorlopig niet in slaagt de werkgelegenheid te stabiliseren, laat staan te doen aantrekken. De conjunctuurverslechtering sinds begin 2019 werd tijdelijk getemperd door de grotere vraag naar verkiezingsdrukwerk in het voorjaar. De daaropvolgende bruto conjunctuurindicatoren voorspellen evenwel weinig goeds voor de tweede jaarhelft en dus ook voor de nog te ontvangen werknemersgegevens. Toch zien de respondenten van de conjunctuurenquête van de NBB de toekomstige ontwikkelingen in de werkgelegenheid positief in<sup>33</sup>.

### **2.6.3 Ontwikkeling van de ontslagen in relatie tot de tijdelijke werkloosheid**

De tijdelijke werkloosheid dient om bepaalde periodes van mindere activiteit op te vangen en vertoont bijgevolg een cyclisch verloop. Als we de tendens van het aantal ontslagen in relatie tot de evolutie van de tijdelijke werkloosheid in Grafiek 2 7 en Grafiek 2 8 bekijken, zien we een duidelijk verband tussen beide indicatoren. Een verhoging van de tijdelijke werkloosheid vermindert in eerste instantie het aantal effectieve ontslagen. Als de economische situatie zich niet tijdig herneemt, is een stijging van de tijdelijke werkloosheid evenwel een voorbode voor toekomstige effectieve ontslagen.

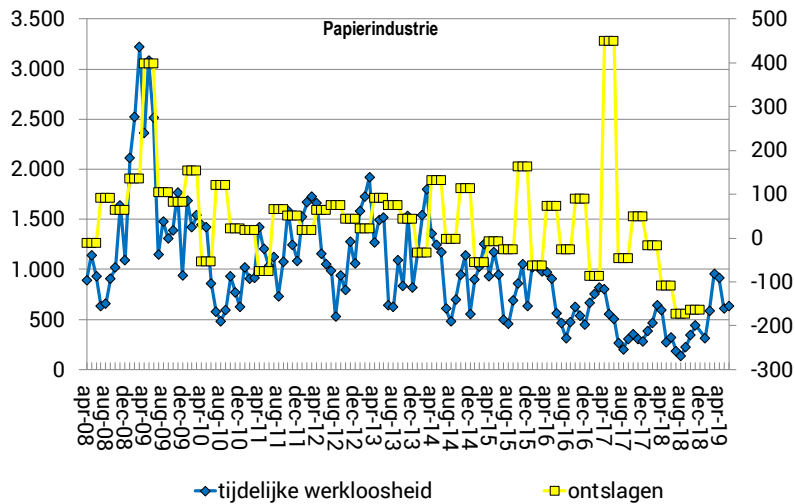
In 2018 bevindt de tijdelijke werkloosheid in de papier- en kartonsector zich op een historisch laag niveau. Dit wijst op een gunstige werkgelegenheidscontext. De werkgelegenheid in de papier- en kartonsector kent in dit jaar een onafgebroken toename. In het eerste kwartaal van 2019 wordt terug meer beroep gedaan op het systeem van tijdelijke werkloosheid, maar het daaropvolgende kwartaal wordt dit gedeeltelijk terug afgebouwd. Het is af te wachten wat het effect zal zijn voor de nog te ontvangen werknemersgegevens voor de eerste helft van 2019.

De achteruitgang van de conjunctuurcurve en de negatieve werkgelegenheidsvooruitzichten van de conjunctuurenquête van de NBB van augustus 2019 beloven niet veel goeds. Deze vaststelling contrasteert evenwel met de gunstigere vooruitzichten die de conjunctuurenquêtes van juni en juli voorleggen.

---

<sup>33</sup> NBB-conjunctuurenquête juli en augustus 2019

Grafiek 2-7: Evolutie tijdelijke werkloosheid en aantal ontslagen in de papierindustrie



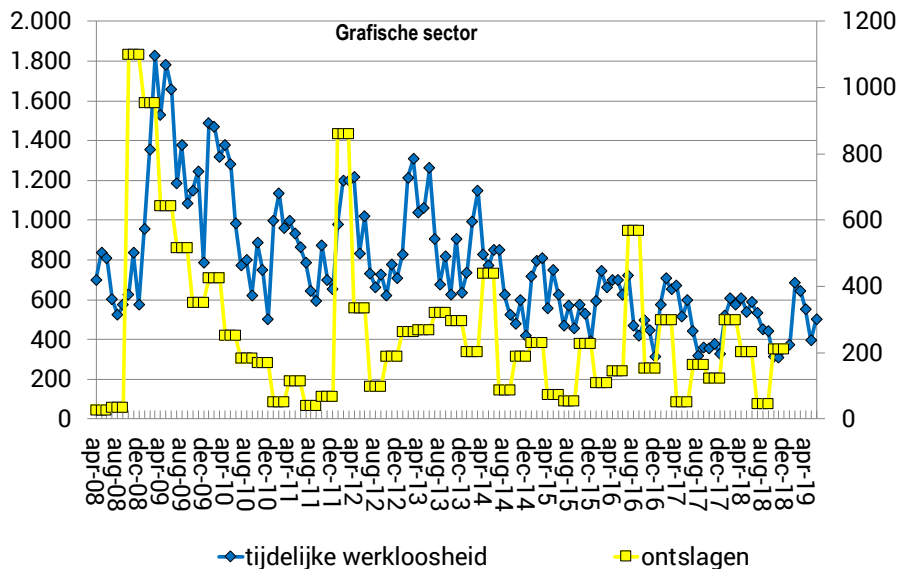
Noot: Sinds september 2016 wordt voor de vaststelling van de tijdelijke werkloosheidsdata het KBO-nummer van het bedrijf van de werknemer gebruikt en wordt dit gekoppeld aan de werkgeversdatabank. Dit geeft correctere cijfers, maar de cijfers kunnen afwijken van deze die in het verleden werden gepubliceerd.

Bron: RVA en RSZ

Door in de grafische sector in het eerste kwartaal van 2018 meer beroep te doen op het systeem van tijdelijke werkloosheid worden extra ontslagen vermeden en neemt de intensiteit van de ontslagen af. De conjunctuuropleving sinds midden 2018 laat toe om tijdelijke werklozen opnieuw aan het werk te zetten en doet de ontslagen verder afnemen. Eind 2018 komt er een neerwaartse knik in de conjunctuurcurve en stijgen de ontslagen opnieuw. Deze ontslagen kunnen zijn voortgevloeid uit één of meerdere faillissementen aangezien de tijdelijke werkloosheid geen verklarende factor is. In het eerste kwartaal van 2019 wordt de negatieve impact van de conjunctuurachteruitgang op de werkgelegenheid in de sector opgevangen door beroep te doen op meer tijdelijke werkloosheid. Als de conjunctuur in de grafische sector er op korte termijn niet in slaagt om opnieuw aan te trekken, zal de tijdelijke werkloosheid onvermijdelijk leiden tot meer ontslagen. Volgens de conjunctuurenquêtes van de NBB van de laatste 2 maanden<sup>34</sup> zijn de respondenten evenwel optimistisch over de te verwachten werkgelegenheidsontwikkelingen.

<sup>34</sup> Juli en augustus 2019

Grafiek 2-8: Evolutie tijdelijke werkloosheid en aantal ontslagen in de grafische sector



Bron: RVA en RSZ

#### 2.6.4 Faillissementsgegevens

Samen met de tijdelijke werkloosheidscijfers kunnen de faillissementsgegevens meer duiding geven over de tendensen van de werkgelegenheid in de papier- en grafische sector. Na de vergelijking van het aantal ontslagen als gevolg van faillissementen in de sector (cf. Tabel 2-8) met de RSZ-statistieken (cf. Tabel 2 6), kunnen we de impact hiervan berekenen op de werkgelegenheid in de sector.

De conjunctuurachteruitgang in de papiersector, vnl. in de tweede helft van 2018, heeft een negatieve impact op de financiële gezondheid van de papierbedrijven met als gevolg dat faillissementen toenemen in 2018. Het zijn evenwel beduidend kleinere papierbedrijven die overkop gaan aangezien een gemiddeld faillissement van een papierbedrijf in 2018 slechts 4,4 jobs doet verloren gaan tgv. 128 jobs in 2017. De faillissementen hebben in 2018 dus een geringe invloed op de werkgelegenheid. Profiterend van het conjunctuurherstel in de voorgaande periode worden in dit jaar zelfs meer arbeidsplaatsen gecreëerd. In de drukkerijensector neemt het aantal faillissementen in 2018 licht toe, terwijl dit in de uitgeverijensector stabiel blijft tgv. 2017. In de uitgeverijensector gaan in 2018 proportioneel kleinere grafische bedrijven over kop. Zo is in die periode het gemiddeld jobverlies per faillissement van een uitgeverij met 1,8 jobs in 2018 lager dan in 2017 met 4,9 jobs. In de drukkerijensector daarentegen tekent zich een lichte stijging van het gemiddeld banenverlies per faillissement af (3,9 jobs 2018 t.o.v. 2,2 jobs 2017). De faillissementen in de drukkerijensector wegen, in vergelijking met de uitgeverijensector, in 2018 sterker door op het verlies aan werkgelegenheid in de eigen sector. Zo vertegenwoordigen de faillissementen van drukkerijen 70,5% van de netto-ontslagen terwijl dit aandeel voor de uitgeverijen slechts 6,1% bedraagt.

Tabel 2-8: Aantal faillissementen in de papier- en grafische sector (2017 en 2018)

Nace-code	Volledige jaren Sector of subsector	Aantal faillissementen		Totaal banenverlies		Verlies voltijdse banen		Verlies deeltijdse banen		Banenverlies loontrekkende werkgevers	
		2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018
<b>1700</b>	<b>Totaal papierindustrie</b>	<b>3</b>	<b>5</b>	<b>384</b>	<b>22</b>	<b>341</b>	<b>19</b>	<b>43</b>	<b>3</b>	<b>0</b>	<b>0</b>
1710	Vervaardiging van papierpulp, papier en karton	2	1	384	4	341	3	43	1	0	0
1712	Vervaardiging van papier en karton	2	1	384	4	341	3	43	1	0	0
1720	Vervaardiging van artikelen van papier of karton	1	4	0	18	0	16	0	2	0	0
1721	Vervaardiging van gegolfd papier en golfkarton en van verpakkingsmateriaal van papier en karton	1	3	0	1	0	1	0	0	0	0
1722	Vervaardiging van huishoudelijke en sanitaire papierwaren	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1723	Vervaardiging van kantoorbenodigdheden van papier	0	1	0	17	0	15	0	2	0	0
1729	Vervaardiging van andere artikelen van papier of karton	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<b>1800</b>	<b>Totaal Drukkerijen en reproductie van opgenomen media</b>	<b>38</b>	<b>40</b>	<b>84</b>	<b>155</b>	<b>60</b>	<b>119</b>	<b>14</b>	<b>28</b>	<b>10</b>	<b>8</b>
1810	Drukkerijen en aanverwante diensten	38	38	84	155	60	119	14	28	10	8
1811	Krantendrukkerijen	3	1	1	0	0	0	1	0	0	0
1812	Overige drukkerijen (groot drukwerk)	15	18	27	116	22	98	5	15	0	3
1813	Prepress- en premediadiensten	18	17	30	30	14	13	7	12	9	5
1814	Binderijen en aanverwante diensten	2	2	26	9	24	8	1	1	1	0
<b>5810</b>	<b>Totaal Uitgeverijen</b>	<b>17</b>	<b>17</b>	<b>84</b>	<b>30</b>	<b>63</b>	<b>24</b>	<b>17</b>	<b>2</b>	<b>4</b>	<b>4</b>
5811	Uitgeverijen van boeken	8	6	18	3	14	0	2	1	2	2
5812	Uitgeverijen van adresboeken en mailinglijsten	1	1	5	0	5	0	0	0	0	0
5813	Uitgeverijen van kranten	0	3	0	4	0	2	0	1	0	1
5814	Uitgeverijen van tijdschriften	4	3	37	1	26	1	9	0	2	0
5819	Overige uitgeverijen	4	4	24	22	18	21	6	0	0	1
<b>Totaal</b>		<b>58</b>	<b>62</b>	<b>552</b>	<b>207</b>	<b>464</b>	<b>162</b>	<b>74</b>	<b>33</b>	<b>14</b>	<b>12</b>

Bron: Fod Economie, KMO, Middenstand en Energie

Voor de faillissementen beschikken we over recentere cijfers dan voor de werknemersgegevens van de RSZ. In tabel 2-9<sup>35</sup> worden de faillissementscijfers van de eerste helft van 2018 en 2019 naast elkaar gelegd. Hieruit blijkt dat de papiersector tijdens de eerste helft van 2019 wordt geconfronteerd met een toename van het aantal faillissementen. Het gemiddeld jobverlies per faillissement blijft nagenoeg stabiel in vergelijking met dezelfde periode in 2018. Door het hoger aantal faillissementen in de eerste helft van 2019 zal de impact op de te verwachten werknemersgegevens van de RSZ evenwel sterker zijn dan in dezelfde periode in 2018.

In de eerste helft van 2019 blijft het aantal faillissementen in de drukkerijensector nagenoeg stabiel, maar het gemiddeld jobverlies per faillissement neemt gevoelig toe (10,4 jobs 1<sup>ste</sup> helft 2019 > 4,4 jobs 1<sup>ste</sup> helft 2018) wat erop wijst dat grotere drukkerijen de boeken neerleggen. Het omgekeerde geldt voor de uitgeverijen die in de eerste helft van 2019 aankijken tegen een lichte afname van het aantal faillissementen en het aantal verloren gegane jobs per faillissement (1,4 jobs eerste 1<sup>ste</sup> helft 2019 < 3,3 jobs 1<sup>ste</sup> helft 2018).

Als de nog te publiceren werkgelegenheidsstatistieken voor de eerste helft van 2019 gelijklopen met de faillissementstatistieken, zal de inkrimping van de werkgelegenheid zich in de drukkerijensector sterker manifesteren als in de vergelijkbare periode in 2018. Het tegenstelde kunnen we verwachten voor de uitgeverijensector.

<sup>35</sup> De cijfers voor de maand mei 2018 dienen als voorlopig te worden beschouwd.

Tabel 2-9: Aantal faillissementen in de papier- en grafische sector (eerste 6 maanden van 2018 en 2019)

Nace- code	6 eerste maanden van 2018 en 2019	Aantal faillissementen		Totaal banenverlies		Verlies voltijdse banen		Verlies deeltijdse banen		Banenverlies loontrekkende werkgevers	
		Sector of subsector	6m2018	6m2019	6m2018	6m2019	6m2018	6m2019	6m2018	6m2019	6m2018
<b>1700</b>	<b>Totaal papierindustrie</b>	<b>1</b>	<b>4</b>	<b>17</b>	<b>70</b>	<b>15</b>	<b>69</b>	<b>2</b>	<b>1</b>	<b>0</b>	<b>0</b>
1710	Vervaardiging van papierpulp, papier en karton	0	1	0	68	0	67	0	1	0	0
1712	Vervaardiging van papier en karton	0	2	0	68	0	67	0	1	0	0
1720	Vervaardiging van artikelen van papier of karton	1	2	17	2	15	2	2	0	0	0
1721	Vervaardiging van gegolfd papier en golfkarton en van verpakkingsmateriaal van papier en karton	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1722	Vervaardiging van huishoudelijke en sanitaire papierwaren	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1723	Vervaardiging van kantoorbenodigdheden van papier	1	1	17	2	15	2	2	0	0	0
1729	Vervaardiging van andere artikelen van papier of karton	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
<b>1800</b>	<b>Totaal Drukkerijen, reproductie van opgenomen media</b>	<b>20</b>	<b>20</b>	<b>87</b>	<b>207</b>	<b>63</b>	<b>191</b>	<b>19</b>	<b>11</b>	<b>5</b>	<b>5</b>
1810	Drukkerijen en aanverwante diensten	18	19	87	207	63	191	19	11	5	5
1811	Krantendrukkerijen	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
1812	Overige drukkerijen (groot drukwerk)	1	9	3	198	3	189	0	8	0	1
1813	Prepress- en premediadiensten	11	9	27	9	12	2	10	3	5	4
1814	Binderijen en aanverwante diensten	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<b>5810</b>	<b>Totaal Uitgeverijen</b>	<b>8</b>	<b>7</b>	<b>26</b>	<b>10</b>	<b>22</b>	<b>9</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>3</b>	<b>0</b>
5811	Uitgeverijen van boeken	1	1	2	8	0	7	0	1	2	0
5812	Uitgeverijen van adresboeken en mailinglijsten	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5813	Uitgeverijen van kranten	2	0	4	0	2	0	1	0	1	0
5814	Uitgeverijen van tijdschriften	1	4	0	1	0	1	0	0	0	0
5819	Overige uitgeverijen	3	2	20	1	20	1	0	0	0	0
<b>Totaal</b>		<b>29</b>	<b>31</b>	<b>130</b>	<b>287</b>	<b>100</b>	<b>269</b>	<b>22</b>	<b>13</b>	<b>8</b>	<b>5</b>

Bron: Fod Economie, KMO, Middenstand en Energie

## 3 Conclusie

### 3.1 Twee waardeketens

Achter de conjuncturele ontwikkeling van de papier- en grafische sector gaan verschillende evoluties schuil naargelang de subsector die wordt bekeken. Enerzijds onderscheiden we de waardeketen van de productie en de bedrukking van het kantoor- en grafisch papier. Het betreft de producenten van grafisch papier en de drukkerijen en uitgeverijen van boeken, tijdschriften, kranten, reclaimedrukwerk... Deze keten ondervindt concurrentie van digitale dragers en kampt met moeilijkheden om zijn positie te bestendigen. Daarenboven is deze keten zeer conjunctuurgevoelig. Hierdoor zal een conjunctuurverbetering snel positieve effecten sorteren op de prestaties van de subsector. Het blijft evenwel nodig om voorbij deze korte termijneffecten te kijken om zich een juist beeld te kunnen vormen over de structurele economische ontwikkeling van deze subsector.

Anderzijds onderscheiden we de waardeketen van de productie en bedrukking van het verpakkingspapier en –karton en het huishoudelijk en technisch papier. Deze keten profiteert van de online handel die een sterke doorbraak kent.

Als we de economische prestaties van de papier- en grafische sector in zijn geheel analyseren, is het van belang om deze tweedeling van de waardeketen in het achterhoofd te houden. Dit geeft een genuanceerder beeld van de onderzochte gegevens en laat onze analyse dichter aansluiten bij de werkelijkheid.

### 3.2 Pulp

De papierpulp is de voornaamste grondstof voor de productie van papier. De economische prestaties in de papiersector zijn bijgevolg onlosmakelijk verbonden met de economische ontwikkelingen in de pulpsector. Een blik op de productiecijfers van de papierpulp vertelt ons dat de Belgische pulpbedrijven meer verse pulp produceren in 2018 dan in 2017. Deze extra verse pulp wordt vermoedelijk geëxporteerd aangezien de Belgische papierproductie in dezelfde periode wordt afgebouwd. Daarnaast is in de exportcijfers ook de gerecycleerde pulp vervat die ook een deel van de stijging kan verklaren. Tegelijkertijd trekt de import van verse en gerecycleerde pulp in mindere mate aan wat het handelsbalanstekort doet afnemen. Voor de prijzen baseren we ons op de Europese pulpprijzen aangezien deze richtinggevend zijn voor de Belgische prijzen. Algemeen genomen worden in Europa twee belangrijke pulpsoorten onderscheiden; enerzijds de papierpulp met lange vezels die een hoge weerbaarheid aan het papier geeft, hier de Northern Bleached Softwood Kraft (NBSK) pulp, en anderzijds de papierpulp met korte vezels waartoe de eucalyptus pulp behoort. Traditioneel kennen beide pulpsoorten een gelijkaardig prijsverloop. In de loop van 2017 trekken de prijzen voor beide pulpsoorten aan. In de eerste helft van 2018 duwt een krapte op de aanbodmarkt van de NBSK-pulp de prijs significant hoger dan de prijs voor eucalyptus pulp. Beiden bereiken in oktober 2018 een piek waarna een sterke daling wordt ingezet. Een zwakkere vraag in combinatie met een overaanbod aan pulp vormen de verklaring voor deze sterke prijsdaling.

### 3.3 Papier

Zoals eerder vermeld zijn de economische prestaties in de papiersector onlosmakelijk verbonden met de economische ontwikkelingen in de pulpsector. De licht hogere pulpproductie in 2018 vertaalt zich evenwel niet in een meer productie van papier- en karton in globo. Zowel de productie van het grafisch papier als van het verpakkingspapier- en karton (in mindere mate) kalft af. Deze minderproductie aan verpakkingspapier wordt gecompenseerd door een verhoogde invoer van o.a. kraftpapier en -karton.

We gebruiken de Duitse papierprijzen als referentie voor de Belgische en we kunnen vaststellen dat eind 2018 een langere periode van prijsstijgingen wordt afgesloten. De Europese markt voor verpakkingspapier wordt op heden, ondanks de positieve prikkels voortkomend uit de groei van e-commerce, gekenmerkt door een overaanbod en een zwakkere vraag. Ook de markt voor het grafisch papier blijft moeilijkheden ondervinden o.a. doordat hun klanten veel sterker worden getroffen door de negatieve impact van de digitalisering en globalisering. Drukkerijen kijken aan tegen dalende verkoopvolumes en kleinere oplages. Uitgeverijen worden geconfronteerd met sterke internationale spelers die via digitale kanalen gratis nieuws aanbieden en een groot deel van de advertentie-inkomsten naar zich toetrekken. Dit haalt het traditioneel verdienmodel van de uitgeverijensector onderuit en verplicht hen na te denken over een nieuw/aangepast en rendabel verdienmodel.

De papier- en kartonsector in België kent sinds midden 2018 een duidelijke conjunctuurachteruitgang die zich in beide subsectoren manifesteert, zij het in de papier- en kartonfabricagesector meer uitgesproken. Ondanks het pessimisme slaagt de papier- en kartonsector erin een omzetzaling in 2018 te vermijden en fors te investeren in het fabricagesegment. Er wordt evenwel in 2018 minder papier geproduceerd en geëxporteerd. Aangezien de import toeneemt tegenover een exportdaling vergroot het handelsbalanstekort van de papiersector in 2018 en verliezen de Belgische papierbedrijven aan concurrentievermogen tegenover het buitenland.

De productieverlaging en investeringsgroei kunnen geen verklaring vormen voor de toename van de bezettingsgraad van de productiecapaciteit in de papier- en kartonfabricagesector in 2018. Een mogelijke verklaring kan worden gezocht in de sluiting van een papier- en kartonproductiebedrijf wat de productiecapaciteit heeft doen inkrimpen en bijgevolg de bezettingsgraad naar omhoog heeft geduwd. De lagere productiecijfers van papier en karton in 2018 compenseren meer dan de papierprijsstijging en resulteren in een omzetzaling in de fabricagesector.

In de papier en karton verwerkende sector wordt in 2018 daarentegen meer omzet gedraaid. Hoogstwaarschijnlijk heeft dit samen met lagere investeringen bijgedragen aan de verhoging van de bezettingsgraad van de productiecapaciteit in de eerste drie kwartalen van 2018. Rekening houdend met de sluiting van vier papierverwerkingsbedrijven kan de gestegen bezettingsgraad ook (voor een deel) het gevolg zijn van een afbouw van de productiecapaciteit.

Sinds midden 2018 kent de conjunctuur van de papier- en kartonsector een terugval, en meer uitgesproken in de papier- en kartonfabricagesector. Er heerst volgens de conjunctuurenquête van de NBB van augustus 2019 pessimisme over de toekomstige vraag wat de prijsvooruitzichten doet temperen. Deze voorspelling contrasteert evenwel met de gunstigere vooruitzichten die de conjunctuurenquêtes van juni en juli voorleggen. Het is af te wachten of de vooruitzichten de komende maanden werkelijkheid worden.



### **3.4 Grafische sector**

De grafische bedrijven zijn afnemers van grafisch papier wat van hen belangrijke klanten maakt voor de papiersector. De ontwikkeling van de grafische activiteiten hebben bijgevolg een wezenlijke invloed op de economische prestaties van de papiersector, meer bepaald op de waardeketen van het grafisch papier.

Traditioneel krijgt de grafische sector in de tweede jaarhelft meer vraag naar drukwerk met het oog op de voorbereiding van nieuwe collecties en catalogi. De gemeenteraadsverkiezingen op 14 oktober 2018 hebben in deze context een extra stimulans aan de binnenlandse vraag gegeven. Dit doet de conjunctuur in de tweede helft van 2018 aantrekken na een dieptepunt te hebben bereikt midden van dat jaar.

Deze positieve tweede jaarhelft kan evenwel niet vermijden dat de uitgeverijen in 2018 minder omzet draaien. Deze omzetzaling weegt zwaarder door dan de omzettoename in de drukkerijensector wat de totaalomzet van de grafische sector naar beneden haalt. In 2018 kijkt de sector aan tegen een verzwakking van zijn buitenlandse handelspositie. Ten gevolge van een gevoelig lagere export van advertentiemateriaal neemt het handelsbalansoverschot af. Enkel de export van boeken, brochures en soortgelijk drukwerk (uitgezonderd van reclame) trekt in 2018 aan. Dit productsegment is minder onderhevig aan concurrentie van digitale alternatieven en grote internationale platformen in vergelijking met de segmenten van de dag- en weekbladen en het advertentiemateriaal.

De krappe winstmarges weerhouden de uitgeverijen er niet van om in 2018 meer te investeren. De drukkerijen op hun beurt schroeven hun investeringen terug. Terwijl de investeringstoename en omzetzaling in 2018 in de grafische sector een neerwaartse druk uitoefenen op de bezettingsgraad, stuwt een reeks faillissementen de productiecapaciteit omlaag met als resultaat een opwaartse druk op de bezettingsgraad.

Traditioneel zorgen verkiezingsperiodes voor een extra stimulans door meer vraag naar verkiezingsdrukwerk. In de tweede helft van 2018 hadden de gemeenteraadsverkiezingen een positieve impact op de conjunctuur in de grafische sector. Dankzij de verkiezingen van 26 mei 2019 zette de traditionele terugval in de eerste jaarhelft van de economische activiteit in de grafische sector zich minder sterk door. Het is af te wachten hoe de conjunctuur zich in de tweede jaarhelft zal ontwikkelen. De conjunctuurenquête van de NBB van augustus 2019 stelt evenwel negatieve vraag- en prijsontwikkelingen in het vooruitzicht.

### **3.5 Werkgelegenheid**

Het lijkt erop dat de werkgelegenheid in de papier- en kartonsector in 2018 nog kan profiteren van het conjunctuurherstel dat het midden 2016-midden 2018 heeft gekend. In de tweede helft van 2018 en de eerste helft van 2019 kalft de conjunctuur evenwel af. Deze periode van mindere economische activiteit wordt (tijdelijk) opgevangen door beroep te doen op het systeem van tijdelijke werkloosheid. Als de economische situatie zich niet tijdig herneemt is een toename van de tijdelijke werkloosheid echter een voorbode voor toekomstige ontslagen.

In de grafische sector gaat de werkgelegenheid in 2018 (4de kwartaal 2018 tgv. 4de kwartaal 2017) erop achteruit. Door in het eerste kwartaal van dit jaar meer beroep te doen op het systeem van tijdelijke werkloosheid neemt de intensiteit van de ontslagen evenwel af. De conjunctuuropleving sinds midden 2018 laat toe om tijdelijke werklozen opnieuw aan het werk te zetten en doet de ontslagen verder afnemen. Eind 2018 komt er een neerwaartse knik in de conjunctuurcurve en stijgen de ontslagen evenwel opnieuw.

Deze ontslagen kunnen zijn voortgevloeid uit één of meerdere faillissementen aangezien de tijdelijke werkloosheid geen verklarende factor is. In de drukkerijsector neemt in 2018 het aantal faillissementen en het gemiddeld jobverlies per faillissement toe.

Het grootste aandeel verloren jobs in 2018 is terug te vinden in de sector van de overige drukkerijen en de uitgeverijen. Met een groter digitaal aanbod aan kranten, tijdschriften, boeken, brochures en reclamecatalogi komen de papieren versies onder druk te staan; de oplages verminderen en het aantal pagina's per exemplaar verkleint. Het marktaandeel van de gedrukte media krimpt wat de concurrentie in de drukkerijen- en uitgeverijensector des te nijpender maakt.

Deze structurele veranderingen maken het voor de grafische sector niet gemakkelijk om het hoofd boven water te houden waardoor hij er voorlopig niet in slaagt de werkgelegenheid te stabiliseren, laat staan te doen aantrekken. De conjunctuurverslechtering sinds begin 2019 werd tijdelijk getemperd door de grotere vraag naar verkiezingsdrukwerk in het voorjaar. De daaropvolgende bruto conjunctuurindicatoren voorspellen evenwel weinig goeds voor de tweede jaarhelft en dus ook voor de nog te ontvangen werknemersgegevens. Toch zien de respondenten van de conjunctuurenquête van de NBB de toekomstige ontwikkelingen in de werkgelegenheid positief in<sup>36</sup>.

### 3.6 Algemeen

Het pessimisme over de economische ontwikkeling van de grafische activiteiten zet een rem op de productie van het kantoor- en grafisch papier. In de waardeketen van de papier- en grafische sector staat de uitgifte van boeken, kranten, tijdschriften, flyers, visitekaartjes, sterk onder druk van de concurrerende digitale media en de grote internationale platformen. Dit blijkt ook uit het instabiel verloop van de conjunctuurcurve van de grafische sector. De introductie van digitale boeken, dag- en weekbladen, online reclame en de geleidelijke overschakeling op papierloze kantoren speelt niet in de kaart van deze waardeketen. Bijgevolg ondervinden vele bedrijven in deze keten moeilijkheden om zich te herpositioneren in een sector die steeds sterker wordt belaagd door digitale concurrenten. Nieuwe verdienmodellen die erin slagen om de complementariteit tussen papieren en digitale dragers te versterken, kunnen een mogelijke uitweg bieden. Hiervoor zijn echter investeringen in ICT-en samenwerkingsverbanden met ICT- experts nodig.

De tweede waardeketen van het verpakkingspapier en –karton en het huishoudelijk en technisch papier kent een structurele groei. De doorbraak van de onlinehandel in België en de toename van de huis-aan-huis leveringen zijn hier niet vreemd aan. Op heden bestaat er evenwel een overaanbod op de Europese markt wat een neerwaartse druk uitoefent op de papierprijs.

De productie en de internationale handel van Belgische papier- en kartonproducten bevinden zich in 2018 op een lager pitje, maar de forse investeringen in de fabricagesector en de aantrekkende werkgelegenheid zorgen voor een goed tegengewicht.

De voorspelde groeivertraging in 2019 in België en zijn belangrijkste handelspartners als gevolg van o.a. een verzwakking van de wereldhandel zou de negatieve impact van de digitale disruptie voor de papier- en grafische sector kunnen vergroten, in het bijzonder voor de conjunctuurgevoelige segmenten. Een sterkere binnenlandse vraag geruggensteund door een gezonde arbeidsmarkt zou hiervoor (deels) een tegengewicht kunnen vormen.

---

<sup>36</sup> NBB-conjunctuurenquête juli en augustus 2019

Het algemeen conjunctuurherstel blijft afhankelijk van heel wat verschillende factoren. Vast staat dat er in het bijzonder in de grafische sector nood is aan een structurele verbetering die niet louter zal kunnen worden gedragen door de korte termijneffecten van een algemeen conjunctuurherstel. Dit vraagt een aanpassing van de bestaande verdienmodellen aan de digitale realiteit.

Beleidsbeslissingen hebben in deze context een belangrijke impact op het welslagen van de toekomst van de sector en het is om die reden dat de leden van de bijzondere raadgevende commissie voor de papier-, grafische en uitgeverijensector twee adviezen hebben uitgebracht met een duidelijke en concrete boodschap aan de beleidsmakers. Deze adviezen kunnen worden geconsulteerd op de CRB-website<sup>37</sup>.

Merk op dat in deze adviezen (en de voorbereidende studies van deze adviezen)<sup>38</sup> de verschillende creatieve toekomststrategieën van de sector worden toegelicht. Jammer genoeg botsen deze strategieën, bij hun implementatie nogal te vaak op obstakels die de overheid zou kunnen verhelpen.

---

<sup>37</sup> Advies (CRB 2018-0511), "Krachtlijnen voor een duurzame toekomst voor de uitgeverijensector", consulteerbaar via: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc18-511.pdf>

Advies (CRB 2018-0510), "Krachtlijnen voor een duurzame toekomst voor de drukkerijensector", consulteerbaar via: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc18-510.pdf>

<sup>38</sup> Studies "Naar een duurzame uitgeverijensector in België" (CRB 2018-0504) consulteerbaar via: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc18-504.pdf> en "Naar een duurzame drukkerijensector in België" (CRB 2018-0349) consulteerbaar via: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc18-349.pdf>

## 4 Bibliografie

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN, De conjunctuur in de papier- en grafische sector voorjaar 2015, CRB 2015-1344

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN, De conjunctuur in de papier- en grafische sector najaar 2014, CRB 2015-0285

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN, Krachtlijnen voor een duurzame toekomst voor de uitgeverijensector, CRB 2018-0511

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN, Krachtlijnen voor een duurzame toekomst voor de drukkerijensector, CRB 2018-0510

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN, Naar een duurzame uitgeverijensector in België, CRB 2018-0504

COBELPA, maandelijkse statistische gegevens

COBELPA, <http://www.cobelpa.be/fr/pu19.html>

DE TIJD (20/02/2018), "Chinese afvalban doet prijzen oud papier crashen", <https://www.tijd.be/ondernemen/grondstoffen/chinese-afvalban-doet-prijzen-oud-papiercrashen/9984289.html>

DRUPA, Global Trends Report 2017, 2018

EUROPEAN ECONOMIC FORECAST, [http://ec.europa.eu/economy\\_finance/eu/forecasts/2015\\_autumn\\_forecast\\_en.htm](http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/forecasts/2015_autumn_forecast_en.htm)

EUROPESE COMMISSIE, <https://ec.europa.eu/futurium/en/content/european-e-commerce-turnover-grew-143-reach-eu-4238bn-2014>

EUROSTAT, ESI (Economic Sentiment Indicator)

FEBELGRA, magazine Factua

FILPAP, prijsgegevens

FOD ECONOMIE, Statbel, <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/>

GONDOLA, <http://www.gondola.be/nl/news/digital/nieuw-record-voor-belgische-e-commerce-de-kaap-van-10-miljard-online-bestedingen-vlot>

GRAFISCH NIEUWS, maandblad

IMF, World Economic Outlook, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2019/03/28/world-economic-outlook-april-2019>

LA LETTRE DU PAPIER

FEDERAAL PLANBUREAU, middellange termijnvooruitzichten

NATIONALE BANK VAN BELGIE, Conjunctuurbarometer

NATIONALE BANK VAN BELGIE, maandelijkse en driemaandelijkse conjunctuurenquêtes

NATIONALE BANK VAN BELGIE, nationale rekeningen

OESO, Economic Outlook, [https://read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook-volume-2019-issue-1\\_b2e897b0-en#page14](https://read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook-volume-2019-issue-1_b2e897b0-en#page14)

OESO, Economic Outlook, <http://www.oecd.org/economy/oecd-sees-rising-trade-tensions-and-policy-uncertainty-further-weakening-global-growth.htm>

PAPER CHAIN FORUM, Papier, mythes en feiten 2017

PAPER CHAIN MANAGEMENT, <https://papercm.com/papierprijzen-2018-plafond/>

RISI, PPI Europe

RSZ, gecentraliseerde gegevens

RVA, tijdelijke werkloosheidsstatistieken

STORA ENSO, <https://www.storaenso.com/en/newsroom/regulatory-and-investor-releases/2019/5/stora-enso-will-convert-the-oulu-paper-mill-into-a-packaging-board-mill>